

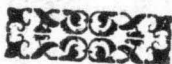
INSTITVTIO.
NES RHETO-
RICÆ CON-
SCRIPTÆ

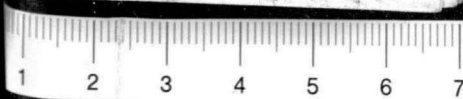
AB

ALEXANDRO OLI-
ZAROVIO EQUI-
te Polono.

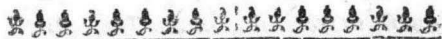
Cum facultate Superiorum

INGOLSTADII, Typis GRE-
GORII HENLIN.
ANNO M. DC. XLIII.

ILLVSTRI ET AMPLISSIMO
DOMINO, DOMINO

IOAN: CHRISTO-
PHORO THANNER

DOMINO IN BVECHERS-
RIEDT ET VVELDA SERENISSIMI
ELECTORIS BAVARIAE CAMERA-
rio Consilij Aulici Vice Præsidi &
Præfecto in Vohburg &c.

Domino ac Patrono meo Co-
lendissimo.

Institutiones istæ Rhetorica, quæ suâsu quorundam amicorum in lucem erant proferenda, nō sub alio patrociniō audebant in publico cōparere, quam sub Tuo Illustris & Amplissime Domine: Non sub alio in-
A 2 quana

quam patrocínio , quàm Tuo. In Te
etenim, certissimum mihi esse praesidi-
um ostendit singularis bonitas, & op-
tima erga me voluntas, quam solo ani-
mo me meruisse scio. Eadem etiam bo-
nitas, quæ hanc mihi fiduciam dedit,
simul & religionem iniecit, ut una
eademque via & tutelam Tuam cliens
expeterem, & Virtuti Tuæ cultor ve-
nerationem exhiberem. Parui liben-
ter. & licet tenuitas mea non potuit
eam digno munere colere quia tamen
nequaquam facultas debuit obstare
voluntati, mentisq; impedire deuo-
tionem, affero hoc supplici animo, ma-
ximi cultus Tui testimonium. Fateor,
munus leue atque exiguum esse, opus
rude & omnino vulgariis notæ. Sed
nec tenuis conari grandia, nec Sylue-
stris Musa potuit præstare cultiora.

Afe-

A felicioribus id cultoribus debetur, ut mens & munus in parem conspicerent magnitudinem: in reliquis verò nunquam animus exitu potest aestimari. Itaq; multi, quos generis Tui claritas, doctrina, dignitas, & Virtus ad cultū Tui inuitarunt, poterant me esse feliciores, quia nimirum facile illis fuit cupiditati vires coniungere nullo tamen pacto, magis tibi dediti fuerunt quàm ego; quia ut rebus inferiorem me alijs esse ingenue confiteor, ita animo (licet audiente invidia dicam) nulli profecto primas concedam. Non reijcies igitur (quæ Tua humanitas est) exile hoc devoti Tibi clientis donum, permitesq; laborem hunc meum sub Illustris nominis Tui tutela palàm & in luce publica versari. Id mihi in primis pollicetur incredibilis natu-

*Tua Bonitas, ad cuius decus & ornamentum plurima & maxima simul
DEVS redegit bona: spondent deinde
hoc ipsum & illi qui ope Tua ac beneficio singulari è tenebris ad lucem sunt
elati, tibiq³ libenter acceptam referunt
suam claritatem: inter quos ut me
quoque non dedigneris habere, etiam
atque etiam contendo. Vale Illustris
& Amplissime Domine ac vota bene
tibi cupientium felicitate vince. In-
golstadij die 12. Iunij, Anno 1643.*

**Illustris ac Amplissimæ
Dominationis Vest.**

Servus humillimus

Alexander Olizarovius.

AD LECTOREM.

 Vod in alijs scientijs non inutile esse, multorum profectus demonstraui, idem in arte quoq; dicendi, non sine fructu spero fore, Lector beneuole. In alijs scientijs maximo incipientium commodo, institutiones ante omnia pingui Minerua proponuntur, quibus tyrones tanquam elementis eruditi, & totus scientiæ ideam (vt ita dicam) quandā, concipiunt; & ad altiora felicius progrediuntur. Ad similia omnino conferent eloquentiæ quoq; studiosis, Rhetoricæ institutiones, cum etiam in hac arte plurimi sint altiores atque reconditi sensus, quos certè nemo satis assequitur nisi bene positus prius

Rhetoricæ rudimentis. Hanc ergo ob causam non frustra omnino ex varijs auctoribus collectæ debent videri istæ institutiones: nisi forte quis dicat, illas jam ante esse conscriptas. quod quidem & ipse non inuitus fateor, addo tamen, illas aut subtiliores esse, aut prolixiores: nostræ autem, & à breuitate, quam in præceptis vult esse Romanus sapiens, & à simplicitate possunt habere suam commendationem. Quin opiniones quasdam quæ passim in hac arte oraculi loco habebantur reieci, vtrum recte? tuum erit, inspectis rationibus, sicut & de omni.

bus alijs judicare,

Vale.

IN-

INSTITVTIONVM RHETORICARVM

LIBER I.

Quæstio I.

DE DEFINITIONE, OFFICIO, FL-
ne, & Materia Rhetoricæ

§. 1. DE DEFINITIONE, RHE-
toricæ & officio eiusdem.

*Rhetorica est ars optimis sen-
tentijs Verbisq; lectionissimis di-
cendi.*

Alij hanc tradunt defi-
nitionem. *Rhetorica est ars benedicendi:*
Verùm hæc definitio etiam Grammati-
cæ competit, quæ etiam certo modo est
ars benedicendi.

Nec valet hic illa excusatio; quod

aliter Rhetorica , aliter verò Grammatica sit ars bene dicendi , quia etiam sic manet ambigua definitio ; nec definitum satis intelligitur , nisi accedat ulterior explicatio ; quod est contra consuetudinem definitionis ; quæ primo intuitu distinctè debet , & non confuse naturam rei explicare.

Rhetoricam autem esse artem , hinc constat , quòd ex observatione nata sit , ac ea præcepta habeat , quorum ductu nemo à scopo aberrat.

Officium Rhetoricæ , est apte ad id quod intendit dicere , id est , eas rationes & eo modo in dicendo adhibere , quæ , & quo magis ad finem propositum facere videbantur.

*S. 2. De FINE RHE-
torica.*

Finis à Philosopho accipitur pro eo ,
cui-

cuius gratia aliquid fit. seu propter quē fit aliquid. Duplex porrò hoc loco finis potest considerari, alter (vt Philosophorum ritu loquar) *intrinsecus*, *extrinsecus* alter. *Intrinsecus*, est in intentione & manu artificis, *extrinsecus* extra eius potestatem. Exempli gratia. artifex gladium iuxta artis suæ regulas conficit accuratissimè ea intentione vt inseruiat pugnanti. Hic artifex eo ipso, quod gladium omnibus suis numeris absoluerit, finem suum *intrinsecum* seu intentionis est consecutus, *extrinsecum* verò tum demum habuit, quando gladij vsus in pugna fuit. His notatis certum est, quod finis Rhetoricę *intrinsecus* sit idem quod & officium illius, nimirum appositè dicere, ad id quod intendit. Finis verò *extrinsecus* est intentionis obtentio. Priorem finem orator semper consequitur quoties artis suæ obseruat præ-

ceptiones, posteriorem verò tūc, quādo in auditore id efficit quod intendebat.

Per hanc itaque duplicis finis distinctionem facilè respondetur ijs, qui negant Rhetoricam esse artem, eo, quod non semper fine potiatur, semper enim potitur fine intentionis quem in manu sua habet, licet nō semper extrinsecum consequatur, qui est sub fortunæ arbitrio; quod etiam alijs artibus solenne est.

Alij finem Rhetoricę dicunt esse, persuadere dictione: sed secundum hos careret fine genus demonstratiuum, in quo genere nec suadetur nec dissuadetur quidquam, sed tantum audientium voluptas quæritur.

Nec satis est si quis dicat, delectationem ibi aliquo modo persuaderi, vel virtutes illas v. g. quæ laudantur, hæc enim

enim non suadentur sed suapte sponte
cōsequuntur. Deinde si sufficit ad hunc
finem, in genere etiam demonstratiuo
statuendum, contingens aliqua persua-
sio: posset æq; dici Rhetoricæ finis de-
lectatio, quod & hæc in omnibus dicen-
di generibus contingat. quæ si admit-
tantur, non poterit rectè subsistere vul-
garis illa in tria genera dicendi diuisio,
nempe in Demonstratiuum, Delibera-
tium & Iudiciale. Sed vnicum tantum
erit genus Deliberatiuum, si quidem
semper orator aliquomodo persuadet.

§. 3. DE MATERIA RHE- torica.

Qui putant à Rhetorica de omnibus
rebus dici debere, pro materia illi om-
nes res assignarunt. Sed contra hos ali-
qui Stoica subtilitate inferūt, quod hac
materia Rhetorica posita, necesse sit
Rhe-

Rhetorem, scire omnes artes ac scientias, rerum item omniũ naturas & conditiones, eò quod his ignoratis, bene de ijs dicere non possit.

Hæc quidem ratio non conuincit; responderi enim potest requiri quidem in oratore omnium rerum scientiam, sed illam non omnino perfectam, hoc enim fieri non potest, sed scientiam rerum minus exactam & (vt dicitur) in communi, quæ ab oratore haberi possit ad eiusq; munus sufficiat.

Magis vetat Rhetoricæ materiam esse res omnes, quod hac admissa de quadratis, de rotundis, de asini vmbra ac de lana (quod aiunt) caprina disputare, esset munus oratoris, quas ineptias sophistis relinquunt oratores, sibi vero agendum putant, de iustis & iniustis, de de vtilibus & inutilibus de honestis & turpibus, non de circulis, conis, ac pyrami-

ramidibus. Aristoteles quoq; ait Rhetorice in ijs modo rebus versari, quæ sunt in communi quadam intelligentia positæ, & de quibus nemo est qui non natura duce utcunq; judicare, se posse confidat.

Censeo itaque cum doctissimo Cypriano Scario, materiam Rhetoricæ esse quæstionem; quæ de iustis ac iniustis ac iniuriis, vtilibus, ac inutilibus, honestis deniq; atque inhonestis institui potest.

Quæstio autem est duplex; altera *infinita* Græcis *thesis* Ciceroni propositum dicta, altera *finita* , à Græcis *hypothesis*, à Latinis vel causa vel controuersia appellata. *Infinita* vniuersim quærit, ut an Philosophica sit perdiscenda. *Finita* hoc ipsum facit, certis personis, locis, temporibus & negotijs adhibitis. ut Iure ne Caius Cæsar occisus est à Romanis. *Infinita* quæstio iterum duplex est, pri-

prima est *cognitionis*, quæ solâ rei scientiâ contenta est: vt dum quærit. An Æterna sit altior Atlante: secunda est *actionis*, quæ ad opus se extendit, vt quando quæritur, quo pacto tranquillitas animi quærenda est?

Finitam quæstionem transferunt oratores ad *infinitam*, dum scilicet eam à proprijs personis locis ac temporibus auocant. Hanc v. g. An Aristotelis Philosophia à Græcis adolescentibus Athenis sit perdiscenda. ad istam An Philosophia sit perdiscenda. Sunt enim teste Cicerone ornatissimæ orationes eæ, quæ à singulari controuersia, se ad vniuersi generis vim explicandam conferunt. Latius autem de genere quam de parte disceptare licet. Vt quod in vniuerso sit probatû, id in parte sit probari necesse. Ab his quæstionibus Rhetores descendunt ad tria genera causarum.

rum, *Demonstrativum*, scilicet, *Deliberativum*, & *Iudiciale*. *Demonstrativum* in laude vel vituperatione versatur. *Deliberativum* in suasionem vel dissuasionem consistit, *Iudiciale* positum est in accusatione, vel defensione. Et quidem dubium non est circa hæc genera versari oratorem, sed latius interea se eius extendit industria quam hæc tria genera pateant. Nam ut omittam alia, certum est, legatos dum munere suæ legationis obsoluto coram suis Principibus in senatu verba faciunt, & quæ sua legatione perfecterint explicant, certum inquam est, eos officium subire oratorum, qui tamen in nullo trium istorum generum veriantur: neque enim laudant aut vituperant, nec suadent vel dissuadent, multo minus defendunt aut accusant, sed tantum legationis suæ peractæ seriem exponunt. Videtur itaq; quod omnino

nino plura sint genera, quam hæc tria
passim credita.

Quæstio II.

DE PARTIBVS RHETORICÆ, ET
quibus rebus eloquentia com-
paratur.

§. I. DE PARTIBVS RHE- toricæ.

Quinq; partes Rhetoricæ Cornifici-
us assignauit. *Inuentionem* nimirum,
Dispositionem, *Elocutionem*, *Memoriam*, ac
Pronunciationem. Debet enim inuenire
orator, quæ dicat, inuenta disponere,
disposita eloqui, tandem ex memoria
pronunciare. Inuenit porro orator
quando rationem confirmandæ rei ex-
cogitat; disponit, quando inuenta in
ordinem distribuit; eloquitur, quando
verbis ac sententijs idoneis, inuenta ac
dispo-

disposita explicat: vltima duo præstat, quando ea quæ memoria percepit, profert, ad audientes cum vocis & corporis moderatione.

Sapientissime hic monet doctissimus Soarius *iudicium* non esse sextam partem Rhetoricæ, eò quod hoc in cæteris partibus dictis includatur,

S. 2. DE IIS REBUS QUIBUS
eloquentia comparatur.

Certum est eloquentiam. *Natura*, *Arte*, & *exercitatione* comparari. Et naturam quidem quæ ad eloquentiam præ omnibus alijs necessaria est, non parit ars oratoris, sed tantum limat & corrigit, si non omnino ad munus oratoris inepta est. Natura ad eloquentiam apta est illa, quæ motus ingenij habet veloces, ad inueniendum, memoriam facilem ad percipiendum, & firmam ad
retin-

retinendum, linguam solutam ad pronuntiandū, vocem præterea sonoram, robustas vires, foria latera, & constitutionem totius corporis nō indecoram. His naturę dotibus si quis destitutus fuerit ad quiduis aliud se potius natum quàm ad eloquentiam existimet. Qui vero naturam sortitus est commodam, artem quoque adiungat ei necesse est: hæc enim cum sit dux certa, plurima præstat oratori commoda. Inprimis enim ea quæ sint orta iam in nobis nutricis sedulæ ritu educat, admonet præterea oratorem, quo quidq; referri debeat, & ad destinatam metam recte dirigit, fiduciam denique parit & à formidine liberat qua semper trepidant ij, qui opera sua non ad artis regulas, sed fortuito conficiunt.

Ad naturam post artem *Exercitatio* spectat vel maximè, sine qua nemo unquam

quam venit in numerum oratorum. Illa autem varia est, alia enim est vocis & linguæ, alia gestus & memoriæ, alia denique eaque potissima scriptiōis ac styli, qui præstantissimus dicendi effector ac magister est. Quæ quidem omnes exercitationes duplici possunt fieri via, altera quando quis ad sola præcepta attendens, propria industria studet se ad illa conformare, quam perfectissimè; altera vero quæ *Imitatio* dicitur, est, quando quis opera sua vult ad similitudinem alienorum effingere.

Hæc iterum imitatio duplex esse potest, alia nimirum rerum & sensuum, alia elocutionis ac verborum; in hac alienam elocutionem sequimur & flores dictionis, in illa, rem, sensum, modum, & dispositionem observamus. Tertium imitationis genus inhonestum esset, si quis videlicet, & rem & elocutionem
alic-

14 INSTITVT: RHET.

alienam simul in sua transferret opera. si tamen modestè aliquis, & non passim, nec longo tractu, etiam sensum pariter cum verbis alienum suę rei aptaret, nihil delinqueret, præsertim si se id sponte offerat & non inuitum trahatur.

Observandum autem est diligenter in hac imitationis exercitatione, vt nō nisi præstantissimos imitemur in eo genere, in quo nos volumus exercere. Et sic cui grandis pompa & maiestas orationis placet, ad Tullium ac Liuium se conferat: cui florida oratio ad Plinium; cui subtilis, sententiosa, brevis, & acuta ad Senecam, Sallustium, Curtium, Tacitum & Quintilianum. Quem vero puritas & sermonis simplicitas delectat, in Cæsarijs historijs illam inueniet.

Quæ-

Quæstio III.

DE INVENTIONE ET LOCIS EX
quibus insita sumuntur argu-
menta

§. 1. DE INVENTIONE.

Inuentio secundum quosdam & ad
res & ad verba se extendit. Cicero
enim in Partitionibus dicit. *Sed & res
& verba inueniendæ sunt.* Sed cum in
dem Cicero ibidem dicat. *Proprie autem
in rebus inuenire, in verbis eloqui dicitur.*
ideo de inuentione verborum agam ubi
de elocutione. hic vero de inuentione
rerum, quæ oratori & ad fidem, faci-
endam, & ad motum in auditorum ani-
mis excitandum necessaria est. Tam fi-
des quàm motus fit argumentis diuerso
tamen modo; prius enim intellectus co-
gnita argumentorum ac rationum veri-
tate

16 INSTITVT: RHET.

veritate assentitur illis , qui assensus hoc loco *fides* vocatur. Voluntas vero posterius iisdem argumentis ac rationibus acquiescit , propter naturalem consensum virium appetitiuarum cum intellectiuis. Atque ita quando voluntas fertur in id quod ei ab Intellectu proponitur , appetitus illius *Motus* dicitur.

Multum tamen ad motum excitandum iuuat modus dicendi per amplificationes & figuras patheticas de quibus infra. Hic verò ex occasione. Obseruandum est , quod voluntas nostra duos tantum actus habeat , Amoris scilicet & odij , amore bonum prosequitur , odio malum auersatur. Et quia tam bonum quam malum vel præsens est vel futurum , ideo amor circa præsens bonum dicitur *gaudium* & *Voluptas* circa absens & futurum dicitur *spes* , *cupido*.

tas, desiderium. Odium verò quod est mali præsentis, vocatur, *agritudo, molestia*, & similibus nominibus, impendentis vero mali dicitur *metus* &c. Ad hos actus seu affectus, pro necessitatis gentia permouebit orator animos exi-
auditorum.

Obseruandum item est opinionem esse duplicem, aliam firmam, quando omnino quis ita se rem habere existimat, & non aliter. & talis opinio vocatur *Fides*. Alia verò opinio est imbecilla, quando quis putat aliquam rem sic se habere, & simul tamen aliquo modo formidat, ne se aliter illa res habeat quàm ipse existimat; & talis timidus assensus vniuersali nomine *opinio* appellatur. His notatis.

Inuentio est argumenti excogitatio. *argumentum* autem est ratio rei dubiæ faciens fidem, vt si cui res dubia es-

fer, eloquentiam esse expetendam, huic fidem faciet hoc argumentum. Ars dicendi est expetenda, ea est eloquentia, ergo eloquentia expetenda.

Potro argumenta partim sunt *insita* seu *intrinsecæ*, partim *remota & extrinsecæ*, quæ etiam, sine arte vocantur. *Insita* rebus ipsis insunt, vt si dicas *Bellum non est suscipiendum quia est periculosum*, erit argumentum insitum, quia *periculum* quod pro argumento ad dissuadendum bellum sumitur, ipsi *bello* inest & ex illo ipso eruitur *Remota* argumenta sunt, quæ non insunt rebus ipsis, nec (vt ita dicā) ex visceribus rerum eruuntur, sed foris petuntur. Vt si dicas, abstinendum esse à bello, quia id Poeta dissuadet.

Insita argumenta in his locis quærenda sunt. nimirum. In *definitione*, in *Notatione*, in *Coniugatis*, in *Partium enumeratione*, in *Genere*, & *Forma*, in *Similitudine*, in *Oppositis*, in *adiunctis* in *Causis* in *Effectibus*. Pro

Pro remotis argumentis sex communiter sedes assignantur. *Praejudicia* videlicet, *Fama*, *Tormenta*, *Tabula*, *Iniurandum*, *Testes*.

§. 2. DE DEFINITIONE, NOTATIONE, & Coniugatis.

Definitio, est oratio, quæ naturam illius rei quam definit explicat. ut *Iustitia* est *virtus tribuens unicuique, quod suum est*. Definitiones variae sunt, sed subtiliores eius descriptiones, & diuisiones, & leges, exactius in *Dialectica* traduntur hic tantum.

Observandum est, dum orator debet rem aliquam definire, primo accipiat id, in quo res illa convenit cum alijs rebus, deinde adiungat id quod proprium est rei quæ definitur, & sic efficiet definitionem. Exempli causa si definiat *Iustitiam*, & dicat *Iustitia est virtus tribuens unicuique, quod suum est*: hic accipit pri-

20 INSTITVT: RHEF.

mo *Virtutem*, quæ communis est Iustitiæ cum alijs habitibus, scilicet prudentia, & Fortitudine; deinde addit. *Vnicuique tribuens quod suū est*, per quæ verba, differt Iustitia, à Prudentia, Temperantia & Fortitudine, & omnibus alijs habitibus, qui non sunt Iustitia. Hoc in quo aliqua res quæ definitur, cum alijs conuenit, vocatur *Genus*, id verò per quod ab alijs differt *Differentia* dicitur. Et ita in præsentī definitione Iustitiæ. *Virtus est Genus*, verba autem *tribuens Vnicuique quod suū est*, loco differentię ponuntur. Cauebit autem orator ne definitiones subtiles nimis vt Metaphysici solent, & à communi intelligentia abstrusas faciat, sed ad populare, iudicium se accommodet. Hinc oratores per Metaphoras etiam ac similitudines non inuenustè definiunt, dum dicunt. Pecunia est nervus rerum gerendarum, Iuuentus est flos ætatis, Mors est vltima linea rerū.

Argu-

Argumentum à Definitione sic ducitur. Virtus unicuique quod suum est tribuens, est colenda. ergo & iustitia quæ est illa virtus.

Notatio quæ ab Aristotele symbolum vocatur, ab alijs autem Græcis Etymologia, est vocabuli interpretatio. Tam orationibus quàm Poetis est in usu *Ouid.*

A senibus nomen, mite Senatus habet.

Ab ea sic ducitur argumentū. Si civis est qui tuetur civitatem, nequaquam civis est Catilina qui eam oppugnat.

Coniuncta sunt, quando plures voces generis eiusdem iunguntur, ab vna primitiva deriuatæ. Ex hoc loco illud est vulgatum argumentum. Homo sum humani nihil à me alienum puto.

§. 3. DE PARTIVM DISTRIBUTIONE, Genere, & Forma, ac Similitudine.

Partium distributio est alicuius totius

in suas partes diuisio. De qua Dialectici multis & subtiliter, nos paucis & populariter. Ab ea fit argumentatio, quando omnibus partibus enumeratis fit illatio ad totum. Sic Cicero quia in rege Deiotaro enumerauit omnes virtutes regibus proprias, frugalitatem scilicet, fortitudinem, iustitiam, seueritatem, Liberalitatem, & similes; concludit, omnes esse in illo regias virtutes. Diligenter autem est attendendum vt in partium distributione nullam partem prætermittamus, alioqui inutiliter reliquæ recensebuntur vel vnica omissa.

Genus est quod sui similes cõmunione quadam, specie autem diuersas complectitur partes. Partes autem hæ sub genere cõtinentæ *Forma* dicuntur & *species*. vt *virtus*, est *genus* continet enim sub se plures formas, seu species. Prudentiam v. g. Iustitiam, Fortitudinem & tempe-

perantiam, nam & iustitia virtus est, & temperantia & reliquæ duæ. Hinc colligitur *Formam* nihil aliud esse, quam partem quæ sub genere continetur. sic ergo *Iustitia* est *forma* & continetur sub virtute. *Virtus* autem est *Genus*, quia sub se continet Iustitiam. Argumentum à Genere sumitur hoc modo. Virtus laudem meretur, ergo & Fortitudo. A forma verò, seu specie sic. Si iustitia, est, utique virtus est.

Similitudo inter res dicitur, quando res vna ita est, sicut alia. A similitudine ita sumit Cicero argumentum contra Antonium. ut in *seminibus causa est arborum & stirpium*, sic *huius luctuosissimi belli semen tu fuisti*. Aliquando habet, *protasin & appodasin* explicate positam, cū particulis. *Quemadmodum. Sicut. Ut. Ita. Similiter. &c.* ut in posito patet exemplo: aliquando verò non. quando vide-

licet, sine particulis, quæ sunt notæ similitudinis potest bene comparatio intelligi. vt apud Curtium illa à Scytha ad Alexandrum prolata. *Quid tu ignoras arbores magnas diu crescere & na hora exstirpari? Stultus est qui fructus earum spectat altitudinem nō metitur, Vide ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipsis ramis quos comprehenderis decidat.*

Iam autem similitudo, quæ est inter qualescunq; res, vocatur communi nomine *similitudo* quæ autem est inter personas *Exemplum* à Rhetoribus dicitur: quæ item persone, aut pares sunt inter se, aut impares: & sic inter pares appellatur *comparatio à pari*, inter impares verò *comparatio, minoris ad maius aut maioris ad minus*. Comparatione à maiori ad minus sic vtitur Ouidius.

*Quod decuit reges cur mihi turpe
putem?*

A mi-

A minoribus ad maiora illud est Horatij.

Vt ingulenti homines surgunt de nocte latrones

Vt te ipsum serues non expergisceris.

A pari ad par duces argumentū, si Castelinam cum Antonio conferas, qui vterque pestis erat patriæ. Hæc de similitudine.

Dissimilitudo verò quæ ab alijs diuersus hic locus ponitur, magis videtur ad contraria pertinere. Eius exemplū hoc traditur *si barbarorum est in diem & in ævum nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.*

§. 4. DE OPPOSITIS ET Adiunctis.

Oppositorum genera sunt quatuor. nimirum *Contraria*, *Privantia*, *Relativa*, & *Contradictoria*.

Contraria sunt quæ sub eodem genere plurimum à se distant. vt virtus & vitium, quæ sub genere habitus maxime sibi aduersantur. Ab his hoc modo ratio desumitur. Si virtutem amamus, vitijis nuntium remittamus.

Prinatiua oppositio est, quando habitui priuatio eius opponitur, vt vitæ, mors, luci, tenebræ. Ex hoc loco Cicero pro Milone dixit. *Eius igitur mortis sedetis virores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse nolitis.*

Relatiuè opponuntur ea quæ inter se conferuntur, & quorum vnum sine altero nequit intelligi vt Dominus, seruus, pater, filius, datum, acceptum. Ex isto loco est Senecæ in Troade. *Noscere hoc primum decet quid facere Victor debeat, victus pati.*

Contradictoriè repugnant ea quorū vnum asserit, aliud verò rem andem negat. Vt si quis dicat Amanda est virtus, & al-

& alter dicat non est amanda virtus.

Oppositorum etiam naturam sapiunt *Repugnantia*, quæ neque certa lege neque numero desident. Vt *amare* & *nocere*. Videntur quidem ad contraria accedere, sed tamen differunt ab illis, siquidem in contrariis directe vnum alteri opponitur; in repugnantibus verò; vni opposito, consequens alterius oppositi repugnat. Vt *amori* contrariè opponitur *odium*, repugnatiuè autem (si ita loqui licet) eidem *amori* aduersatur *nocumentum*, quod sequitur ex odio. Ex hoc loco sic ratio accipi potest. Amat illū, ergo nō vult illi nocere.

Adiuncta vocat Cicero ea quæ sunt cum re coniuncta. Vt sunt. Locus tempus, apparatus, colloquia, & reliquæ circumstantiæ quæ hoc versiculo continentur

Quis, Quid Vbi Quibus auxilijs Curo

Quomodo, Quando.

B 6

Ad.

Adiuncta etiam dicuntur, quæ hominis siue animo siue corpori inherent. Animo, vt virtus vitia, scientia, ignorantia &c. Corpori, vt robur vel debilitas, pulchritudo vel deformitas &c. Ab vno & altero adiuncto petitum argumentum non multum habet roboris. Si tamen plura adiuncta simul conspirent facile persuadent. Sic Cicero volens persuadere Pompeium non esse fæderis violatorem, eius adiuncta commemorat. dicens Hunc quisquam incredibili quadam atque inaudita gravitate, virtute, constantia præditum, fædera scientem neglexisse, violasse, rupisse dicere audebit?

§. 5. *DE CAUSIS ET
Effectis.*

Causa est quæ sua vi efficit id cuius est causa, vt sol respectu lucis. Causarum sunt

sunt quatuor genera. *Efficiens* nimirum *Finis*, *Materia*, & *Forma*. *Efficiens* est, quæ aliquid producit. ut ignis calorem. *Finis*, est causa, propter quam aliquid fit, & sic scientia est finis studij, quia propter scientiam studium suscipitur. *Materia* est ex qua aliqua res conficitur, ut aurum ex quo fit calix, est calicis causa materialis. *Forma* est quæ materiam informat. ut anima hominis, est forma, quia corpus illius informat; & figura calicis, est forma eiusdem, quia per eam aurum est formatum. Per hanc causam vel maxime res à rebus differunt. Argumentum à causa efficiente sic ducitur, Virtus parit gloriam, ergo est colenda. à causa finali sic Si ad scientiam pervenire volumus, laborem studendi non fugiamus. à Materia sic. Corpus hominis mortale est ab eius igitur societate & contagione immortalis animus se vocan-

uocandus est. A causa formali deniq;
hoc modo. Animi hominum immorta-
es sunt. homines igitur ad æternitatem,
immortalitatemque beatæ vitæ aspirare
debent.

Effecta sunt ea quæ sunt orta de cau-
sis, ita dies est effectus solis à quo ori-
tur. pax belli, per quod acquiritur. Si-
cut caasarum, ita & effectuum quatuor
sunt genera. Qui autem singularū cau-
sarum sint effectus, facile cognitis cau-
sis cognoscuntur. Ab illis eodem mo-
do, quo & à causis ducuntur argumen-
ta, transpositione tantummodo adhi-
bita.

Quæstio IV.

*DE LOCIS EX QVIBVS REMO-
ta argumenta sumuntur.*

Argumenta ex his locis eruta, di-
cun-

euntur sine arte. non quod omnis artis sint prorsus expertia, sed quòd ea non pariat ars oratoris, & licet arte illa tradet, foris tamen ad illum deferuntur. Illa Cicero in Partitionibus nomine testimonij comprehendit Testimoniũ autem ibidem diuidit in diuinũ & humanũ.

§. I. DE TESTIMONIO

Diuino.

Testimonium diuinũ apud antiquos, erant *oracula, auspicia, & Vaticinationes*, item *responsa sacerdotum, haurisspicium, & coniecturum*. *Oracula* teste Cic. in Topic. ex eo ipso appellata sunt quod inest his deorum oratio. seu breuius. Est vox ipsa Numinis quam suo ore reddit. Frequenter enim veteres, de astros suos consulebant, à quibus reddita responsa, oracula appellata sunt. Hinc apud Virgilium.

Æneid. 2.

Suspensi Eurypitũ scitanti oracula Phabi

Missa

*Mittimus, inq̃ aditis hac tristia dicta re-
percat*

*Sanguine placastis ventos & Virgine casa
Sanguine quarendi reditus animâq̃ li-
tandum Argolica*

Auspicia sunt denunciationes augu-
rum, veluti deorum interpretum, qui
non tantum aues sed & tonitrua, ful-
mina, tempestates, & his similia con-
siderando futura denunciabant.

Vaticinationes sunt effata vatum: vt
Sibillarum, Cassandrae, Heleni Calchan-
tis &c.

Responsa sacerdotum sunt diuinarum re-
rum interpretationes; Sacerdotes enim
antiquorum habebant potestatem men-
tem suorum Deorum interpretandi.
Hinc quicquid illi respondissent religio
habebatur. Ex his erant, reges sacro-
rum Pontifices, Flamines.

Responsa Haruspicum sunt diuinationes
quae sumuntur ex extorum inspectione.
Haruspices enim certas notas in victi-
ma-

marū extis obseruabant, ex quibus veniebant in cognitionem diuinæ voluntatis, & iuxta hanc dabant responsa cōsulentibus.

Responsa Coniectorum, sunt interpretationes somniorum deitus immisforum. Atque hæc apud veteres ad diuinum testimonium pertinebant. Christiano autem oratori, diuina testimonia sunt sacræ literæ, vulgo Biblia vocatæ, Traditiones Ecclesiæ, miracula, somnia cælitus immissa, apparitiones sanctis hominibus factæ, consensus fidelium, Cōciliorum definitiones, Sanctorum Patrum auctoritas. Responsa Pontificū, Theologorum Scholasticorum cum Canonistis & Iuristis auctoritas; ratio naturalis adiuncta lumini reuelationis.

§. 2. DE TESTIMONIO
humano.

Sub testimonio humano comprehenduntur, *Praiudicia*, *Rumor*, *Fama*, *Tormenta*, *Tabula iusiurandum* & *Testes*. *Praiudicium* est sententia vel decretum, quod in eadem causa vel simili prius est latum. *Rumor* est sermo in populo sine certo auctore de re recenti dispersus, *Fama* est sermo in populo, siue cum certo, siue sine certo auctore diuulgatus: item, siue de re recenti, siue etiam inueterata. *Tormenta* hoc loco significant confessionem à reis per cruciatus extortam. *Tabularum* nomine intelliguntur hic codicilli, in quibus testamenta, actaq; publica scribuntur. *Testes* & *Iusiurandum* clariora sunt, quàm vt explanatione indigeant

Ad prædictos locos aliqui separatim addunt etiam istos, Eruditionem, Apologos,

logos, Adagia, Hieroglyphica, Emblemata, Testimonia veterum. Dicta graui & sententiosa, & his similia. Sed ista omnia in supradictis locis includuntur, quod facile consideranti patebit. Atque hæc sufficiant de locis argumentorum, quorum vsus magnum requirit delectum ac iudicium; nam leuia rejicere, communia nonnunquam præmittere, ac non necessaria oportet; sola verò adhibere ea; quæ graui, singularia, & ad propositum vtilia esse videbuntur.

Quæstio V.

*DE MOTV QVEM ORATOR IN
animis debet excitare.*

Quoniam orator finem suum habere non potest, nisi doceat & moueat auditorem. Affectus autem qui per motum excitantur, varij sunt, progenierum dicendi varietate: delectatio scilicet

cet in genere demonstratiuo; spes ac re-
 formidatio, in deliberatiuo: in iudicia-
 li, sæuitia ac clementia. Ac vnde do-
 ceri possit auditor, iam supra monstra-
 ui, nunc consequens est vt ostendam
 vnde motus oriatur. Dixi autem supe-
 rius, tam fidem quàm motum fieri ar-
 gumentis, diuerso tamen modo. fides
 enim nuda veritate per argumēta pro-
 posita potest effici, motus vero, ratio-
 nes, verborum ac figurarum apparatu
 instructas postulat: vocis præterea cer-
 tum quendam flexum & exteriores e-
 loquentiæ illecebras requirit. Maxima
 porrò ad oppugnandos & vincendos a-
 nimos machina, est amplificatio: ea ve-
 rò ex rebus & verbis conficitur. Et de
 verbis quidem quæ amplificationi in-
 seruiunt, infra locus erit commodior.
 hic verò de amplificatione rerum, quæ
 vt dixi ex ijsdem supra relatis locis peti-
 tur:

tur. maxime ex definitionibus conglobatis ex consequentium frequentatione &c.

§. I. DE AMPLIFICATIONE A definitionibus conglobatis, à consequentium enumeratione, à pugna contrariorum, à causarum genere, & deniq; à descriptione.

A definitionibus conglobatis Cicero amplificat laudem historiæ his verbis, *Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoria, magistra vita nuncia vetustatis, qua vote nisi oratoris immortalitati commendatur?*

A consequentium seu effectuum enumeratione hoc modo Sallustius inducit Catilinam loquentem. *Si vincimus omnia nobis tuta erunt, commeatus abunde, municipia, atque colonia patebunt: Sin metu cesserimus, eadem illa aduersa fient, neq; locus neq; amicus quisquam teget, quem arma non tegerint.*

A pu

A pugna contrariorum ista est amplificatio. *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.*

Causas sic congerit Cicero, cum alij me suspicionem periculi sui non defenderent, alij veteris oris bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suum aliquem vellent, alij rem ipsam publicam, atq; hunc bonorum statum ossumq; odissent, & ob hasce causas tot, tamq; varias me vnum deposcerent.

A Descriptione sic expugnata ciuitatem amplificat Quintilianus. *Apparebant effusa per domos ac templa flamma, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus. Aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu suorum coherentes, & infantum faminarumq; ploratus, male & sive in illum diem seruati fato senes: tum illa profanorum sacrorumq; direptio, efferentium pradae, repetentiumq; discursus, & alii ante suum quisq; praeonem catenati, & conati retinere infantem suum mater, & sicubi magis lucrum est, pugna inter victores,* Atque

Atque hoc modo ex omnibus alijs tam infitis quam remotis locis, fieri potest amplificatio.

§. 2. DE MATERIA, TEMPORE, loco, & modo amplificationis.

Materia amplificationis *magnas* res debet continere : *magna* autem res aliæ sunt ex sua natura aliæ ex usu humano. *magna* ex natura sunt, quæ ad Deum referuntur, item quæ causas habent obscuras, & quæ pariunt admirationem. Ex usu magnitudinem habent ea, quæ prodesse aut obesse possunt vehementius, Talia sunt caritas in Deum, patriam, & parentes : amor erga fratres, coniuges, ac liberos : honestas virtutum, præsertim earum, quæ plus conducunt ad humanam societatem. Ex his & cohortationes sumuntur, ad ea retinenda, & in eos à quibus ea violata fuerint odia.

odia concitantur & miseratio oritur.

Locus amplificationis nullus est certus in omnibus enim oratoris partibus (propositione accepta ac narratione) adhibetur, maxime tamen viget in confirmatione, & adhuc magis in peroratione, præsertim post præmissas rationes quæ fidem fecerunt audientibus. in exordijs verò rarius adhibetur.

Tempus amplificationis est, cum res superius memoratæ, & illis similes, aut amissæ sunt, aut saltem manent in metu amissionis. Sic M. Porcius Cato apud Sallust. *Expergiscimini (inquit) aliquando, & capisite remp. non agitur de vectigalibus, non de sociorum iniurijs; Libertas & anima nostra in dubio est.*

Modus amplificationis in hoc consistit, vt nihil in ea nimis sit enucleatum, alioqui magnitudo rerum amplificationibus debita minueretur per nimias amplificationum minutias. Ad genera etiam

tiam causarum diligenter est in amplificationibus attendendum. Et sic in laudatione ea adducuntur, quæ mouent expectationem, ad mirationem, & voluptatem. In cohortationibus, bonorum ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimum. In accusationem ea adferantur, quæ faciunt ad iudicium iracundiam. In defensionē, quæ flectunt ad misericordiam. Atq; hæc omnibus generibus sunt communia, iam videndum est, quod in quoque genere causarum spectare debet orator. sit igitur.

Quæstio VI.

DE GENERE DEMON-

stratino.

In hoc genere orator laudat bona & mala vituperat, orationeq; sua, quæ solam audientium voluptatem quærit;

C

pom-

pompam quandam, & ostentationem præ se fert. Et quia in laudem, non homines tantum, sed etiam aliæ res veniunt, idco sit.

§. I. DE LAUDE ET VITUPERIO hominum.

Omnis quidem, sicut aliarum rerum, ita & hominum laus ex locis jam dictis sumitur; ex utilitate nihilominus discentium est, apertius pro quouis forsim genere præcepta tradere. Itaque locis illis ex quibus laus petitur duplicia bona continentur. alia quæ extra hominem posita sunt, alia verò quæ ipsi insunt homini. Extra hominem posita sunt. Patriæ claritas, nobilitas ac vetustas familiæ; educatio, opes, amici propinqui, potentia, gratia, fama, & his similia. Iam verò quæ insunt homini, alia ad animum spectant, alia ad corpus:

ad

ad animum, virtutes, scientiæ, artes, aliæq; dotes internæ: ad corpus; forma (sed hæc in fæminis magis laudatur viros enim neglecta decet) vires, valetudo &c. Obseruandum autem est, quod præcipuus ac vnicus veræ laudis, fons, sit virtus, & honestæ actiones, cætera verò corporis & fortuita bona in tantum in laudem sunt, in quantum in eorum vsu ac moderatione virtus aliqua cernitur. Qui enim illa habuit laudabitur, quod optimè illis vsus fuerit, qui non habuit, quod sapienter caruerit, qui amisit, quod æquo animo tulerit. Commemorantur etiam in laudem ea, quæ alicuius ortum antecesserunt, v. g. oracula, aut signa aliqua, futuræ claritatis iudicia, qualis v. g. fuit illa fax quam mater S. Dominici visa sibi fuit per quietem peperisse. Materia etiam laudis est, ipsa mors, si quid singulare in

illa contigit. item res quæ mortem cōfecutæ sunt, quales sunt, honores post mortem habiti, decreta virtutis &c. Denique laudantur conditores ab vrbi-
bus, legiflatores à legibus, inuentores ab artibus, parentes à filijs. Hinc Cicerō de Sulpitio. *Nullum monumentū clarius S. Sulpitius relinquere potuit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantia pietatis, ingenij, filium &c.*

Vituperationis eadem sunt præcepta quæ & laudis; tantum contraria adducantur.

S. 2. DE LAUDE ALIARUM rerum.

Præter homines laudantur virtutēs, artes, terræ, regna, Respublicæ, provinciae, ciuitates.

Virtutum laus maximè cōsistit in eo quòd earum vsu homines vitam honestam ducant ac decentem, in communi
con-

conuictu sanctè integrè verſeuntur, jura ſocietatis ac amicitiae inuiolata ſeruent, & denique ad quandam DEI immortalis ſimilitudinem accedant.

Scientiae & artes laudabuntur, quod cultum præſtent humanis ingenijs eaq; ad ſtudium virtutum accendant, quod miram hominibus concilient gratiam, quod rebus publicis ciuitatibus, ac omni humano generi, ſint non inutiles modo, verùm etiam neceſſariae & ſalutares.

Terræ laus eſt, cælum ſupra ſe clementius, aerem temperatum, agrorum fertilitatem, amœnitatem pratorum, fontium ſalubritatem, & ſimilia habere, & denique fluuijs abundare & irriguam eſſe.

Regna, reſpublicæ, & prouinciæ, laudem habent, ex amplitudine, rebus geſtis, potentia, inſtitutis, legibus,

ordine. item ex incolarum nobilitate, industria, fortitudine moribus, humanitate, cultu &c.

Ciuitatis laus ducitur, à conditoribus, antiquitate, magnitudine, splendore, munitione, portibus, positione, diuitijs, commercijs. Item à ciuium politia, libertate, moribus &c.

Sub hoc etiam genere tradunt nonnulli praecepta quomodo laudandus est **DEVS**. Sed sicut Sallustius olim de Carthagine, silere melius putauit quam parum dicere ita ego, submisso silentio numen illud ineffabile adorare malo, quàm alijs præscribere laudis illius modum, qui est laudabilis supra omnem modum.

Quæ-

Quæstio VII.

DE GENERE DELIBE-

ratiuo.

Vt in genere exornatiuo, aut laudantur bona, aut vituperantur mala, ita hic aut utilitates suadentur, spe ad illas in audientibus excitata, aut iisdem incusso metu, detrimenta dissuadentur. Quæ ut commodè præstari possint: considerabit orator seipsum in primis & auditores, deinde id quod suadebit aut dissuadebit, tandem, ex quibus potissimum locis rationes ad hoc propositum desumendæ sunt.

§. 1. QUID ORATOR IN SE ET in auditoribus debet spectare?

Circa se orator hæc perpendet, primo *conditionem* suam, ut plebeius ne sit, an nobilis? constitutus in aliqua di-

gnitate, an verò priuatus & ex medio populo. Deinde *etatem* considerabit, iuuenis ne sit, vir, aut prouectæ ætatis. Denique videbit quid apud audientes habet opinionis, & quæ ex illa sequitur, auctoritatis. Atq; ita si plebeius fuerit aut priuatus, ingeniose & submisse in beneuolentiam auditorum se insinua-
bit, & orationem suam ad omnem modestiam temperabit. Iam verò nobilis, item indignitate constitutus, ætate, & auctoritate pollens, confidentius in suo negotio procedet, & stylum suæ personæ accomodabit.

Iuuenis autem orator ante omnia sumè sit in dicendo verecuudus, tumorem orationis, consentaneum iuuentutis vitium vitet, & falsos etiam lepores omittat, hi enim à prouectis oratoribus sparsi condimenti instar habentur, à iuuenibus allati, leuitatis damnantur, eo
quod

quod in hanc ætatem facile cadat huius vitij suspicio. In auditoribus spectabit orator similiter *conditionē*, post hanc *sexum*, virine sint, an fœminæ, hæ enim facilius mouentur, illi non item, deinde considerabit eorum indolem, studia, propensionem, eruditionem vel simplicitatem, virtutes vel vitia. Et honesti quidem, eruditi, & generosi faciles capiunt, motus, ob solius honestatis rationem. rudes verò, & qui solam spectant vtilitatem, difficilius acquiescunt, idque non nisi ob spem magnæ alicuius vtilitatis. Deniq; nosse necesse est rempub. cuius præcipue triplex potest esse esse status. Democratia, id est principatus populi. Monarchia, id est vnius principatus, & Oligarchia paucorum administratio. & sic ad vnum quemque statum debet accommo-

ri oratio.

§. 2. QUID ORATOR SVADERE
*aut disuadere debet, & ex qui-
 bus locis?*

Negotia quæ in deliberationem ve-
 niunt, non possunt certò definiri. varia
 enim pro varietate temporum, locorum
 & hominum possunt esse. Communi-
 ter tamen ij qui rerumpub. curam ha-
 bent, consultant de earundem salute, de
 religione tuenda, de vitijs è repub. tol-
 lendis de communi bono ciuium, de le-
 gum obseruantia, de pace stabienda, de
 bello aduersus hostes suscipiendo, de
 fædere cum finitimis ineundo, de pro-
 uentibus reip. augendis, de tributis au-
 gendis vel minuedis, & his similibus.
 Priuatarum autem suasionum materia,
 est omnis res, quam quis vult alteri per-
 suadere.

Iam verò in dissuasionem contraria
 his

his veniunt, aut etiam ex iisdem aliqua, propter contrarias tamen rationes.

Loci ex quibus suasionis eruuntur argumenta, sunt iidem cum supra dictis præcipuè tamen ad persuadendum sumuntur rationes, ab honesto, utili, facili, jucundo &c. ad dissuadendum ab horum contrarijs.

Quæstio VIII.

DE GENERE IUDICIALI.

In iudicio fit accusatio reorum, si fuerint fontes, defensio, si innocentes.

In accusatione crimina adferuntur, & argumentis firmis ostenduntur commissæ esse à reo. tandem iudices ad sententiam mouentur, & quod inde sequitur ad pœnam de nocente sumendam. Motus autem in iudicibus fit, si ijs apta amplificatione criminis immanitas, & singularis scelerati nequitia ante ocu-

los ponatur, item si doceantur ex impunitate rei, facile sequi mala exempla, & bonos nusquam tutos esse posse à scelerare pessimorum.

In defensione innocentia rei ostenditur, obiecta crimina diluuntur, si possunt, si non possunt, tunc saltem extenuantur: si nec hoc proficit: tunc demum ad misericordiam tota oratio est conuertenda & crimen ingenue confitendū quod Cicero præstitit apud Cæsarem pro Ligario. his verbis. *Sed ego ad parentum loquor, Erravi, temere feci, penitet, ad clementiam tuam confugio, delictis veniam peto, Et ignoscas oro. Sic nemo impetrauit, arroganter, si plurimū tu idem fer opem qui spem dedisti.*

IN-

INSTITVTIONVM
RHETORICARVM

LIBER II.

Superiori libro explicata est inuentio, præfenti explicabitur inuentorum dispositio quæ ita necessaria est oratori, ficut imperatori instructio aciei: nam ficut hic, etiamfi lectiffimos milites habeat, non potest tamen recte prælium instituere, nisi illos optimo collocet ordine, ita & orator, licet inueniat rationes fortiffimas, nihil tamen ijs efficiet, fi non certo modo eas, disponat. Facile autẽ totius dispositionis ratio percipietur fi prius intelligantur partes orationis, quæ sex numerantur. Exordium videlicet, propositio, narratio, cõfirmatio, confutatio, & conclusio. Aliqui confutationem includunt in confirmatione.

firmatione; eo enim ipso quod nostram causam confirmemus aduersam refutamus. Atque ita tranctandum est hic de singulis orationis partibus, & ijs rebus simul, quæ faciunt ad meliorem harum intellectum.

Quæstio I.

DE EXORDIO.

S. I. QUID SIT, ET QUID continere debeat exordium?

Exordium plerumque inchoat orationem, estq; pars orationis animum auditoris idoneè comparans ad reliquã dictionem. Comparantur autem animi, si beneuolus, attentus, ac docilis auditor reddatur. Porro beneuolentia conciliatur commemoratione meritorum, officiorum, virtutum, aut nostrarum aut auditorum, si à persona no-

stra

stra aut auditorum fiet hæc captatio : si
verò à persona aduersariorum , men-
tio debet fieri contrariorum. Attentio
paratur promissione magnarum, & ne-
cessariarum ipsis auditoribus rerum.
Docilitas efficitur, clara statim ab ini-
tio, definitione, explicatione, ac diui-
sione causæ, quæ venit in orationem.

§. 2. QUID SERVANDUM, AUT
vitandum est in exordijs.

Vt commodæ quis orationem possit
ordiri, necesse est consideret genus
causæ, in quo versatur oratio. quin-
tuplex autem in præsentiarū genus hoc
potest esse. *honestum* videlicet, *humile*,
dubium, *obscurum*, *admirabile*, alij sex-
tum addunt. nimirum *turpe*. Et *honestū*
quidem, ac *admirabile*, quod scilicet est
præter opinionem hominum, perse-
ipsum conciliat auditorem. In *humili*
autem

autem attentio est paranda , sicut in *dubio* beneuolentia , & in *obscuro* docilitas. Porro in *curpi* (si modo decet oratorem) singularis ars requiritur , ob idq; exordium in duas partes potest diuidi , in *principiũ* scilicet & *insinuationem*. in *principio* aperte beneuolentia & attentio postulatur in *insinuatione* autem occulte , & quasi aliud agendo , maximè vero vbi frons causæ non satis honesta est, vel quod res sit improba , vel quod hominibus parum probetur. Itaque prudens orator ab ijs quæ lædunt, ad ea quæ profunt se conferet , & si causa laborabit , à persona petet remedium , si verò persona , à causa opem requiret. Insinuationis etiam vsus est , quando aduersarij oratio , animos auditorum occupauit, aut quando dicendum est apud fatigatos : quorum primum, promittendo nostras probationes , & aduersas di-
luen-

luendo præstabimus, alterum efficie-
mus spe breuitatis, & ijs quibus attentus
fit auditor. Urbanitas opportuna hic
locum proprium habet, & omnia ea
quæ tædium leuant auditoris. His no-
tatis,

Studebit orator facere exordia accu-
rata, acuta, instructa verbis & sententi-
is, & denique ad suam causam accomo-
data. In exordijs teste Ciccone leniter
est alliciendus aut incitandus auditor.

Vitia verò exordiorum quæ summè,
vitanda sunt. hæc numerantur. *Vulgare,*
commune, commutabile, longum, separatū,
translatum. *Vulgare* est quod pluribus
causis possit accomodari. *commune* est,
quod leuiter mutatum ab aduersario
pro contraria parte potest dici. *Longum*
est, quod plura verba & sententias quā
necesse est, continet, *Separatum* dici-
tur, quod nullam connexionem habet
cum

cum causa oratoris. *Translatum* est denique, quod aliud conficit, quàm genus causæ postulat, vt cū docilem reddit auditorem, cum causa postulet beneuolentiam, aut si principio vtatur pro insinuatione.

§. 3. *QUALIA IN QVOVIS genere debēt esse exordia.*

In genere Demonstratiuo, opinione Aristotelis liberrima sunt exordia. nam & longe à materia duci, & ex aliqua re vicina possunt. Atque ita potest hic incipere orator, aut à causa, aut à circumstantijs, aut ab apophtegmate, ab antiquitate, historia, exemplo, testimonio, hieroglyphico, & his similibus.

In genere deliberatiuo, sæpe nulla, aut breuia debent esse exordia. non enim supplex orator venit ad iudicē, sed hortator & auctor; ideo proponet qua
men-

mente quibusue de rebus dicturus sit, hortabiturque ad se breuiter dicentem audiendum.

In genere judiciali ex ipsis visceribus causæ sumenda sunt exordia, iudices à laude sua conciliandi, lausq; hæc illorum vtilitati causæ coniungenda est. Alleganda est, pro honestis sua illis dignitas, pro humilibus, iustitia, pro infelicibus misericordia, pro læsis seueritas &c. Non semper item in hoc etiam genere exordijs opus est: sed in honestis, paruis, & frequentibus causis, omisso exordio, ab ipsa re licet inchoare. Cauendum autem est, ne in his exordijs cura & cultus notetur.

Quæstio II.

DE PROPOSITIONE ET Narratione.

Propositio in qua orator summam
dicere

dicat orationis suæ argumentum; sic definitur potest. *Est cardo, seu summa futura orationis*: diuiditur autem propositio, in *simplicem & diuisam*. *Simplex* propositio est, cum vna res aut quæstio vno tantum membro breuiter proponitur. *diuisa* propositio quæ & *partitio* vocatur, est, cum plures res pluribus etiam membris proponuntur. cuius exemplū est in oratione pro Lege Manilia ibi, *Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum*.

Debet autem propositio esse paucorum membrorum, deinde clara, & membris rite disposita.

Narratio est rerum gestarum aut fictarū expositio, vel vt Cicero in Partitionibus est rerum explicatio, & quodam quasi sedes ac fundamentum stabilienda fidei. Virtutes eius præcipuæ sunt quatuor. *breuitas, suauitas, claritas & probabilitas*. Breuitas
has

habetur, dū simplicibus verbis, non tamen inornatis, semel vnaqueq; res dicitur: *claritas*, ex vſitatis verbis, recteq; temporum ordine obſervato, & vitata narrationis interruptione, nascitur. *Probabilitas* conſurget ſi perſonis, temporibus, ac locis, ea quæ narrantur congruent, ſi cuiuſq; facti & euentus cauſa ponetur, ſi teſtata dici videbuntur, ſi probitas narrantis ſignificabitur, ſi orationis veritas & vitæ fides. *ſuauiſas* in ijs eſt narrationibus quæ habent admirationes, expectationes, exitus inopinatos, interpoſitos animorum motus, colloquia perſonarum, dolores, iracundias, metus, lætities cupiditates &c.

Quæſtio III.

DE CONFIRMATIONE.

Confirmatio eſt pars orationis per quam argumentando, orator ſua cauſa fidem auctoritatq;

ritatem, & firmamentum adstruit. Tota autem spes vincendi ratioque persuadendi in hac parte posita est. Positi enim nostris argumentis, & contrarijs dissolutis, fit satis muneri oratoris. Verum quia hæc rite præstari non possunt nisi constitutio causæ cognoscatur, ac argumentandi ratio percipiatur. ideo fit

§. 1. QUID, SIT STATUS, QVOTUPLEX, quid ratio? firmamentum, & indicatio?

Nomine *status* intelligitur illa quæstio quæ ex prima causarum pugna oritur, vt si accusator dicat Insidiatus est Milo Clodio, & defensor neget insidiatum esse Milonem: ex hoc primo conflictu, nascitur illa quæstio, Insidiatus ne est Milo Clodio? atque hæc quæstio vocatur *status*. ideo quod in ea tota causa consistat.

Triplex autem status est. *Coniecturalis* nimirum, *definitionis*, & *qualitatis*. In coniecturali quæritur. *An sit*. Vt an fuerit insidiatus Milo Clodio. In statu definitionis quæritur *Quid sit*, & *quo nomine appellandum*, ut fuerit ne Cæsar Tyrannus an dictator? In statu qualitatis, de honestate, utilitate, æquitate, & his contrarijs quæritur. ut rectene Horatius suam sororem interfecit? Hic status qualitatis duas habet. partes. *Absolutam* & *Assumptivam*. *Absoluta* est cum ipsum factum, sine vlla ratione foris quæsitum recte factum esse dicitur. Vt si accusatus pater quod filium verberarit, respondeat, licere filiū à patre verberari. *Assumptiva* est, cum aliqua ratio affertur, ut iure factum aliquid esse confirmemetur. Vt si Horatius cædis sororiæ accusatus, iure se id fecisse dicat, eo quod illa hostibus patriæ fauerit. Atque talis excusatio, à
re

reo ad crimen depellendū allata *Ratio*, ab oratorib⁹ appellatur. illud verò quod ab accusatore contra eiusmodi *rationem* opponitur. *Firmamentum*, dicitur. Tandem ex *rationis* & *firmamenti* conflictione nascitur quæstio, quam Græci *Krimenon*, Latini *iudicationem* dixere, in qua quid deueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet hoc modo.

Horatius cum fateatur se interfecisse sororem, nisi attulerit rationem, peruertit defensionem: igitur affert eam, *illa inquit hostibus patria fauit*; tum contra rationem defensionis, *firmamentum* ab accusatore subijcitur hoc modo. *Sed non abs te occidi tamen neque indemnaram pœnas pendere oportuit.* Ex conjunctione rationis, *iudicatio* constituitur hoc modo. Cum dicat Horatius, se ideo sororem occidisse, quod ea hostibus patre fauerit, rectumue fuc-

à fra-

à fratre sine iudicio Horatiam occidi.
Hac ergo ratione *iudicatio* est inueni-
enda, ad quam omnis ratio totius ora-
tionis est conferenda.

Hi autem & similes conflictus, non
tantum ex dictis contendunt, sed
etiam exscripti interpretatione oriun-
tur. sæpe enim scripta, *ambigua*, *discre-*
pantia ac contraria esse videntur. *Ambi-*
gua sunt ubi duplex sensus potest æque
intelligi: vt quidam testamento iussit
poni statuam auream hastā tenentem;
incertum enim est hic, an sola tantum
hasta, an etiam & ipsa statua, debeat esse
aurea. *Discrepantia* sunt, quando mens
legis à scripto discrepare prudentium,
iudicio censetur, vt si lex scripta sit
talis. Si quis noctu iaculatus fuerit, ca-
pite plectatur: cuius vnus ad eum qui fa-
ces rectis vrbis supposebat iaculat⁹ est,
petitur ad supplicium, ille affert pro se
D men-

mentem legislatoris. *Contrarietas* scriptorum est, dum diuersa scripta non videntur inter se concordare. Vt lex est vna. Tyrannus insepultus extra ciuitatem abijcitur. altera lex. Fulmine tactus, in eodem loco in quo tactus est sepeliatur. Tyrannus in medio foro fulmine perijt; ciues ex priori lege inhumatum volunt esse Tyrannum, filius tyranni, ex posteriori contendit, vt in foro sepeliatur. Denique contentio oritur, dum vnus ex vno expresso scripto, deducit aliquid, quod non est expresse scriptum, propter aliquam rationem, alter verò negat, scriptum vltcrius quam sonat, aut posse, aut debere extendi. Bene igitur orator ad statum & iudicationem attendet, quo omnia argumenta & rationes referet. Ad extremũ magna diligentia argumenta collocare curabit: atque in primo quidem & extre-

mo

mo loco firmissimas ponet rationes, mediocres verò si quæ erunt, in medio collocabit, strenui imperatoris exemplo qui fortissima virorum robora in primis & extremis constituit ordinibus, ijs quorum minor virtus est, in medio positus. Atque hæc de istis sufficiant, iam quibus modis rationes, seu argumenta tractanda sunt, videndum est.

§. 2. QUID SIT ARGUMENTATIO, ratiocinatio, enthymema, exemplum, inductio, Epicherema, Sorites, & Dilema?

Dictum est superius, quod argumentum, sit ratio, rei dubiæ faciens fidem. in qua definitione vox (*dubia*) diligenter est notanda. indicat enim, quod ea quæ omnino, certa sunt, & omnibus nota, non sit necesse probare, sed ea quæ dubia, seu incerta, aut probabilia tan-

tum sunt. Obseruandum autem est, vt minus certa, per magis certa, & minus probabilia, per magis talia probemus; alias ineptum esset, obscurum per ignotum probare. *Certa* autem apud homines iudicantur inprimis, quæ sensibus percipiuntur, visu, auditu &c. deinde quæ omnium hominum consensu & opinione sunt comprobata; vt Deum esse colendum, parentes esse honorandos. *Certa* item sunt, quæ legibus sunt constituta aut in consuetudinem introducta, si non omnium hominum, saltem eorum, vbi res agitur. Denique certa oratori existimanda sunt, omnia; ea quibus nihil aduersarius contradicit. *Probabilia* existimantur esse ea, quæ vt plurimum contingunt. & triplex eorum genus est. primum firmissimum, quod semper fere accidit, vt liberos à parentibus amari. secundum non ita firmum, vt eam qui hodie recte valet, cras victurum:

ter-

tertium adhuc minus firmum. vt si quis dicat de alio, fuit in popina, ergo inebriatus est. His itaque de certis atque probabilibus notatis, facile est iudicare, quæ sunt incerta & minùs probabilia.

Iam verò argumentatio, nihil est aliud quam argumenti explicatio, seu rationis artificiosa expolitio, quæ à varijs modis, varia habet nomina: nimirum syllogismi, ratiocinationis, enthymematis &c.

Et Syllogismus quidem est argumentatio, tribus constans propositionibus: quarum prima à Dialecticis *Maïor*, altera *Minor*, vltima *Conclusio* dicitur. Eius exemplum hoc potest esse. Illud quod facit ad beatè viuendum, exquirendum est. Virtus facit ad beatè viuendum. Igitur virtus est exquirenda. Cui syllogismo si vnam propositionem detraxeris, & sic v. g. dixeris. Virtus facit ad

D 3

bea-

beate viuendum, ergo est exquirenda, imperfectū syllogismum seu *Entymema* habebis. Si verò eidem syllogismo addideris duas propositiones, quarum altera maiorem prioris syllogismi, altera minorem propositionem confirmet efficiet *Rationationem*. cuius exemplum potest esse istud.

Illud quod conducit ad beate viuendum, exquirendum est. quia eo acquisito facilius beatitudo vitæ habetur; sed virtus plurimum confert ad beate viuendum: nam rectam viam, & honestam viuendi rationem monstrat. ergo virtus est exquirenda.

Diligenter autem attendat orator, ne semper eodem ordine ponat propositiones, scilicet *Maiorem* primo loco, secundo *Minorem*, tandem *conclusionem* ut Dialectici faciunt. Sed interdum inchoabit

abit etiam à Conclusionē quæ & *complexio* dicitur. interdum à *Minore*, quæ *Assumptio* quoque vocatur. Alioqui sine variatione, nimia copia adferret auditoribus fastidium.

Exemplum, est argumentatio, in qua vnum ex alio infertur propter similitudinem, vt si dicas Maximam laudem meruit Horati⁹, ob patriam fortiter defensam, ergo & tu, si veræ laudis studio teneris, strenuè pro patria pugnare debes.

Aduerte autem, si ex vna tantum re simili, infertur etiam vnum. *Exemplum* vocari; si autem ex pluribus rebus similibus aliquid inferatur. *Inductionem* appellari. vt si dicas Nullam pœnam meruerant *Ahala Seruilis*, *Publius Nasica*. & *L. Opimius*, quod *sceletatos interfecissent*. ergo nec *Milo* illam pœnam luere debet, quod occiderit *Clodium*, hominem pessimum. erit *inductio*. Atq; in has partes omnis ar-

gumentatio diuiditur. Cæteræ, vt *Epicherema*, *Sorites* & *Dilema*, ad has ipsas reduci possunt.

Epicherema enim nihil, aliud est, quàm ratiocinatio breuiter comprehensa, cuius omnes partes in vnam conferuntur. Sic, Cicero pro rege Deiotario En crimen en causa cur regem fugitiuus, dominum seruus accusat? in quò Epichermate talis continetur argumentatio. Sine causa non debet seruus dominum accusare, hic medicus est seruus Deiotari, ergo eum non debet sine causa accusare. *Sorites* est plurium argumentationum coaceruatio. Sorite, Diogenes omnia sapientum esse probabat. Sic Deorum amici sunt sapientes & amicorum communia sunt omnia, sapientum igitur sunt omnia.

Dilema est ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrarijs ducitur,

tur, atque ex eo quòd vtraq; parte pre-
mat, cornutus syllogism⁹ est appellata.
Eius exemplum est pro Roscio Comædo
ibi *Nihil hunc in societatem fraudis fecisse
ostendisti: Fecit passionem. num tabulas
habet, an non? si non habet, quemadmodum
passio est? habet, cur non nominas?* Dilema
verum nunquam reprehendi potest, fal-
sum autem, aut conuersione, aut alte-
rius partis infirmatione diluitur. Itaque
ad istud v. g. dilema *si levis est dolor dis-
cruciat, si summus, brevis hominem con-
ficit*, sic per conuersionem potest respon-
deri. *Si summus est dolor non dis cruciat,
si levis, non facile hominem conficit.* Al-
terius partis infirmatione, hoc exem-
pli causa dilema (*Latina Philosophia Græ-
ce eruditis non est necessaria, Græcas Verò
litteras ignorantes, nec latinam Philosophiam
curant*) sic diluitur. Et si Græcarum li-
terarum peritis Latina Philosophia mi-
nus est necessaria, earum tamen ignaris
non erit ea inutilis.

Hos argumentandi modos diligentissime teneat orator, eosq; in oratione variet, curetq;, ne continuo, ex syllogismis syllogismos, aut Enthymemata ex Enthymematis trahat, quod vt Dialecticæ est consuetum, ita à Rhetorica alienum.

Quæstio IV.

DE CONFVTATIONE ET Peroratione.

Confutatio est pars orationis, qua aduersariorum argumenta reprehendimus ac dissoluimus; hæc cum non sit à confirmatione diuerſa, vt dictum est, ideo eadem doctrina circa hanc debet esse, quæ etiam est circa Confirmationem. Hoc tamen hic notandum est peculiariter. primo

mo, vt quando non possumus totum id negare quod obiectum est, saltem id negemus, quod negari potest. Totū negatur, quando totū falsum est, quod asseritur, in parte negatur, quando ad partem veri aliquid falso apponitur, nam si vel in parte falsitas ostenditur, in toto fides aduersarij aliquomodo infirmabitur. Deinde vt ostendamus si possumus, non facere contra nos quidpiam eorum, quæ attulit aduersarius. Tandem vt singula quæ nobis obijciuntur, discutiamus, & diluamus, nisi forte friuola ea; plurima fuerint ab aduersario congeſta, qua occasione non est necesse, cum singulis congredi, sed vno, alteroue discusso, cætera contemnamus.

Peroratione seu conclusione tota oratio terminatur. Hic eloquentia omnes vires suas intendit, hic amplificatio, hic motus locum habent, qui vt facili-

us excitentur præter alia quæ alibi dicta sunt, perutile est, vt orator ijsdem animi motibus quos excitare volet in auditoribus, ipse afficiatur. ad quod mirum in modum cōducit, ipsas imagines rerū absentium ita complecti animo, vt eas cernere oculis ac præsentēs intueri videamur. Cæterum hic in genere encomiastico, enumeratio interdum adhibetur, sicut etiam (rarius tamen) in genere suasio, & in accusatione, non item in defensione. Fit autem hæc enumeratio, seu repetitio, quando auditor propter longitudinem oratoris existimatur non amplius dictorum reminisci, vel quando ex repetitis firmamentis, maius causæ robur speratur. Porro repetitio hæc quam breuissima esse debet, & quæ tantum prius dicta innuat, non verò iterum recenseat. alioqui, non enumeratio. sed altera per repetitionem
 fie-

fieret oratio : in quo negotio maxima, est ratio habenda, sententiarum, figurarum, & variationis. Ad extremum cauendum est, ne aut nostram memoriā ostentare, aut auditorum memoriæ diffidere videamur.

INSTITUTIONVM RHETORICARVM

LIBER III.

Duobus prioribus libris, duas Rhetoricæ partes, Inuentionem scilicet, & Dispositionem explicuimus. hoc posteriori, agendum est de tribus reliquis eiusdem Rhetoricæ partibus. nimirum, de elocutione. Memoria & Pronunciatione.

Vt autem ab Elocutione incipiam, ea est à qua orator eloquens dicitur, estque p[ar]t[is] omnibus alijs eidem oratori necessaria,

faria , ac continua exercitatione comparanda. Eloquens verò Cicerone iudice, est is, qui dicendo probat, delectat & flectit, sed probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Ante omnia autem curandum est, vt latine plane, ornate, & ad id de quo agitur apte congruenterq; dicamus. hoc est, vt in elocutione ad puritatem sermonis attendamus; vt aperte seu clare dicamus, vt quam cultissimam orationem instituamus, & deniq; vt omnia ad propositum scopum quam rectissimè dirigamus. Porro cultus iste, partim ex rebus partim ex verbis consurgit; ex rebus, quando ipsa causa de qua agitur habet suam dignitatem; ex verbis, quando res eleganti & ornata dictione tractantur. Verba autem à Rhetoribus, alia simplicia dicuntur, alia verò coniuncta. Nomine simplicium, intelligun-

guntur voces separatim ac solitarie sumptæ: nomine verò coniunctorum. Tropi, ac Figuræ comprehenduntur, de quibus singillatim agendum est.

Quæstio I.

DE VERBIS SIMPLICIBUS.

Verba hic non accipiuntur strictè & Grammaticè, pro vna certa ex octo partibus orationis, sed largius, pro quibusvis nimirum vocabulis. Hoc autem modo sumpta verba, diuiduntur, in elegantia, Latinisque scriptoribus probata, ac in his contraria. Elegancia illa sunt, pro quibus idoneorum auctorum militat auctoritas: inter quæ alia iterum sunt consonantiora ut *quanquam moderatio*: alia leniora, ut *Et si modestia*, alia grandiora, ut *tolerare, calamitates*: alia minus grandia: ut *sustinere incommoda*, alia *nitidiora* ut *boa*.

hos. alia minus nitida vt vacca. In vniuersum bonitas verborum consistit, in bono ac iucundo sono. Iam verò verba his contraria & oratori vitanda hæc sunt. *Barbara, noua, Poetica, sordida: Barbara* sunt, quæ non sunt latina, vt *gaza, cathedra, clepsydra, inusitata seu obsoleta sunt, quæ apud probatos auctores non facile reperiuntur.* vt *oppido pro statim.* *Noua*, quæ ab ipso qui dicit fiunt vt *expectorare, murmur &c.* *Poetica* sunt, quæ recte in versu vsurpantur, non in oratione soluta, aut certè admodum raro, & loco apto *sordida* sunt, quæ sordidas res significant. Vide his plura apud Ioannem Herbetium lib. 4. de Oratore.

Quæstio II.

DE TROPIS.

Tropus est verbi vel sermonis à propria significatione, in aliam, cum virtute mutatio:

vt

vt cum dicimus *prata ridere*, verbum *ridere*, à propria significatione risus in homine, ad *prata*, cum virtute transfertur, in quibus significat amœnitatem, quæ est risus quidam pratorum. Hac definitione Tropi posita

Quinq; tantum tropi statui possunt. *Metaphora* nimirum, *Synecdoche*, *Metonymia*, *Metalepsis*. & *Hyperbole*. *Catachresis* verò & *Allegoria*. Metaphoræ sunt species, *Onomatopæia*, quæ est vocis ad imitationem aliquã fictio, nō potest sibi vendicare tropi definitionem, cum non sit verbi aut sermonis, à propria significatione ad impropiam cum virtute translatio: quam etiam ob causam *Periphrasis*, *Hyperbaton*, & *Antonomasia* nequeunt inter tropos numerari. In *Periphrasi* enim, tantum pluribus verbis dicitur, quod potest paucioribus expediri. in *Hyperbato*, solus ordo Grammaticus trans-

transponitur , vt patet ex particulis. *Mecum , Tecum &c.* *Antonias* verò nihil vertit, sed est denominatio quædam, ab aliqua causa aut excellentia. quo pacto Euerfor Carthaginis significat Scipionem qui Carthaginem euertit. Orator Ciceronem. Poeta apud Latinos Virgilium , apud Græcos Homerum Vrbs Romam. Philosophus Aristotelem. Apostolus, S. Paulum. DEIPARA, Beatissimam Virginem MARIAM. Hæc ergo & similia sunt quædam Schemata diuersi generis à tropis.

§. 1. DE METAPHORA.

Metaphora seu translatio est, cū vox transfertur à propria significatione ad impropriam significationem propter similitudinem. vt *Cruas deo Viridisq; senectus.* Vox *Viridis* , transfertur à propria significatione vigoris in plantis , ad significandas robustas vires in senectute.

Mul-

Multis autem modis fieri potest, sed præcipue quatuor. *primo* quando aliquid transfertur à non animali, ad non animal, vt studia florent. *secundo* quando ab animali ad animal. vt latrat obtrectator: *tertio* quando ab animali ad non animal, vt iratum mare. *quarto* à non animali ad animal, vt fulmen belli Scipio. Metaphora quæ modesta ac verecunda est, per Antonomasiam *Metaphora* vocatur quæ vero liberior ac audacior est, *Catachresis* appellatur, vt vires, hominis breues.

Ad Metaphoram etiam pertinet *Allegoria*, quæ nihil aliud est, quam continua & diu ducta Metaphora. Definitio eius communiter hæc traditur, quod sit tropus in quo aliud verbis, aliud sensu, aut etiam contrarium ostenditur vt virgilius.

Claudite iam riuos pueri, sat prata biberunt,

Vbi

Vbi aliud propter similitudinem intelli-
git, & aliud dicit, intelligit enim cessan-
dum esse à carminibus fundendis, dicit
verò claudendos esse riuos, quos rusti-
ei irrigatis sufficienter pratis, solent oc-
cludere.

Allegoria alia est aperta, alia obscu-
ra. Sola aperta Allegoriæ nomine voca-
tur, obscura verò *anigma* appellatur, &
vitium est apud oratores, poetæ tamen
vtuntur. Virgilius.

*Dic quibus in terris Eris mihi magnus
Apollo*

Tres pateat cali spatium non amplius sulcas.
Item Allegoria alia est in qua contrari-
um eius quod dicitur, intelligitur sine
vlla irrisione subintellecta, alia verò in
qua aliud dicitur, & aliud contrarium
intelligitur, cum aliquo signo irrisionis.
Prior Allegoriæ nomen retinet, posteri-
or *Ironia* vocatur. Exempla Ironiæ plu-
rima

rima sunt, tam apud poetas, quam apud oratores. Cicero ad Pisonem. *Idemq; tu elementia ac misericordia singulari, cum ego una cum rep, non tribunicia sed consulari iuris concidissem, tanto scelere, tantaq; intemperantia fuisti, ut neq; una horam interesse paterere, inter meam pestem, & tuam pradam.*

Commodissimè hic monet P. Soarius, ut quo genere cæpta est translatio, eodem & desinat; quod Virgilius eleganti illo præstitit exemplo, in quo rivos claudi mandat, quia fatis præta biberunt. Multi namq; ineptè initio, à tempestate sumpto, incendio aut ruina finiunt. sicut & ille fecit qui amico scripsit, se in pulvere Mathematico primam glaciem frangere.

§. 2. DE SYNECDOCHE ET Metonymia.

Synecdoche, Latinis intellectio, est tropus, in quo ex parte totum, aut econtra

tra, aut sequentia ex antecedentibus intelliguntur. quod fere septem modis accidit. Cum ex vno plura intelliguntur, vt Romanus prælio victor, vbi Romanus pro multis Romanis intelligitur. Item cum ex multis vnus intelligitur, sic Alexander ad Attalum. Improbum caput, nos vero tibi nothi videmur? pro. Ego ne tibi nothus videor? sic etiam Cicerones, Marones &c. plurari numero positi. Vnum Ciceronem, Maronem ic significant. Ex parte quoque totum, & ex toto pars intelligitur. Sic per carum caput, carus homo, & per fontem aqua, quæ est pars fontis, intelligitur. Per speciem etiam genus, & per materiam, res confecta, significatur. Prioris exemplum est, si v. g. Auster pro quouis vento sumitur, posterioris; cum æs pro pecunia ponitur. Deniq; ex precedentibus sequentia monstrantur, vt cum vespertinum

vi g. tempus, per præcedentem redditum ex labore bouum, intelligitur. vt videre licet in illo Virgily versu.

Aspice aratra ingo referunt suspensa iuuencti.

In huius etiam tropi vsu, liberiores sunt poetæ quam Oratores.

Metonymia est tropus, in quo causa per effecta, & contra, vel ex eo quod continet, id quod continetur, vel contra, vel res è signo intelligitur. Fit autem multis modis. Cum inuentor pro re inuenta ponitur. vt Musæ, pro literarum studijs. Bacchus pro vino. Ceres, pro pane, Venus pro libidine. Hinc Comici illud *sine Cerere & Baccho friget Venus*. Item cum auctor pro opere vsurpatur. quo sensu dicitur. Cicero semper habendus est in manibus, id est liber Ciceronis. Item cum per contentum res continens significatur, vt apud Virgili-
um

um dicitur, *Ardet Vcalegon*, id est Vcalegontis domus & econtra, cum per continens contentum intelligitur. vt tota ciuitas obuiam processit: imperatori. Ciuitas sumitur pro ciuibus in ciuitate contentis. Item cum causa pro effectu ponitur. & ita dicitur turpis egestas, quod sit interdum occasio turpitudinis, Pallida mors, quod membra pallore inficiat. Denique cum dux accipitur pro subiectis sibi militibus, quo sensu dicitur, Drusus gessisse bella sub Alpibus. Ad extremum cum aut signum pro re signata vsurpatur, vt est illud apud Ciceronem; *Cedant arma toga*: vbi *toga* pro pace cuius est signū, ponitur, aut quando adiunctum (si ita loqui fas est) loco subiecti dicitur. sic dicimus scelus esse puniendum, id est scelertum, qui est subiectum sceleris,

S. 3. DE METALEPSI
& Hyperbole.

Metalepsis seu transumptio est tropus, ex alio in aliud quasi viam præstans. Trop⁹ hic est rarissimus, & maxime improprius. Seneca in Thebaide tres annos hoc tropo ita effert. *Bruma ter posuit nives, & tertia iam falce decubuit seges.* Vbi per gradus, à segetibus ad æstates, ab æstatibus ad annos, fit accessus.

Hyperbole est eminens superiectio cuius virtus est ex aduerso, par augendi ac minuendi. Ex hoc tropo navis celeritatem auget Virgilius. *illo loco*

Ille Notocitius volueriq; sagitta

Ad terram fugit.

Minuendi exemplum, apud eundem etiam Poetam est illud. *Vix ossibus hærente* Tam in augendo quam in minuendo, modus seruetur necesse est. Licet enim

E

Hy-

Hyperbole vltra fidem est , non tamen debet esse vltra modum.

Quæstio III.

DE FIGVRIS.

Figura est conformatio quædam orationis, remota à communi & primum se offerente dictione. Differt autem à tropo , quod hæc proprijs verbis fieri possit, tropus verò non nisi translatis. Sæpe tamen euenit, vt in vnam eandemque sententiam & figura simul, & tropus coincidant. vt Valeant ciues mei, sint incolumes, sint florentes. sint beati. *Florentes* est tropus , scilicet Metaphora, *sint*, ter positum, repetitionis figuram constituit.

Diuiduntur autem figuræ, in figuras verborum & sententiarum. Verborum in certarum vocum certa collocatione

con-

consistunt. vnde mutatis vocibus, ipsæ etiam figuræ tolluntur.

Figuræ verò sententiarum, in certo sensu fixæ sunt. proinde etiam si verba mutantur, manente sensu incolumi, ipsæ quoque figuræ manebunt. vt *Quid proxima, quid superiore nocte egeris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?* est & repetitio figura verborum, & interrogatio figura sententiarum. Cuius exempli: si verba hoc modo mutentur. *Quid proxima superioreq; nocte egeris, consilijue ceperis, quem nostrum existimas ignorare?* perit repetitio, salua interrogatione relicta.

Iam verò figuræ verborum tribus potissimum modis fiunt: per *adietionem* scilicet, *detractiōem*, & *similitudinem*.

Per adietionem verba adiunguntur, vt *vos vos* inquā ipsi, & senatus frequens restitit. Vbi ad verbum *vos*, figurate alterum *vos* adiectum est.

Per detractionem verba detrahuntur. Vt. Pater occisus est nefarie, domus obsessa ab inimicis, bona adempta, possessa, direpta, filij vita infesta. in quo exemplo coniunctiones detractæ sunt.

Per Similitudinem verba aliquomodo sibi similia ponuntur. vt Collatis signis fortiter in acie pugnauit, hostes debellauit, & tandem victor triumphauit. Sed de figuris verborum paulo inferius. nunc sit.

§. I. DE FIGVRIS SENTENTiarum.

Interrogatio figura est, cum non querendi causa sed instandi assumitur. vt Quid tibi diuitijs opus est, quæ te esurire cogunt? Exprimitur etiam per hanc figuram *contemptus*. vt in sacris. Quis est David & quis est filius Isai! ? Item, *indignatio* vt Aneid. I.

Et quisquam Numen Iunonis adoret?

Admi-

Admiratio etiam commiseratio ac magnificētia hac ipsa figura explicatur. Admirationis exemplū est illud apud Virgilium *Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames?* Commiserationis illud

Heu qua me Tellus (inquit) qua me aquora possunt accipere?

Magnificentiae deniq; istud

Quis te magne Cato tacitum aut te Cossē relinquit?

Responsio est cū aliud interroganti, ad aliud, quod magis ita causae cōducatur respondetur: tum augendi criminis causa, ut Testis in reum rogatus, an à reo fustibus vapulasset? & innocens inquit: tum declinandi, ut, si quærenti an occiderit hominem, respondeatur, *latronem*.

Subiectio est, quæ in se interrogationem, simul & responsum continet. ut *Quid habes cur tam sis insolens? natalium splendorem? atqui genere es obscurissimo: opes? at vel Iro pauperior es.*

Occupatio est, qua præoccupamus ea quæ aduersarij erant dicturi, vel etiam quæ auditores contra nos suspicantur, vel denique rationem, quæ contra nos tanquam firmissima præparata est, & nondum obiecta soluimus. Vt si dicas. Quoniam huic rationi maxime confidis, nunc demonstrare aggrediar, vel hanc rationem, multò reliquis esse inferiorem. Est etiam insigne huius figure exemplum Diuinatione in Verrem statim ab initio orationis,

Correctio est, quando vna sententia, per aliam, aptiorem, vel verbum, per aliud commodius corrigitur. Sententiam corrigit Cicero sic Clodium proscindens. Quod quidem facerem vehementius, nisi intercederent mihi inimicitia cum istius mulieris viro; fratrem volui dicere: semper hic erro. Verbum vero corrigit in Epist. fam. ibi Ego omni officio ac potius pietate,

Dubitatio est, cum orator in ijs rebus in quibus certum habet consilium, dubitare se ostendit vt O. Q. Catule (patrem ne appellem an filium? recentior memoria filij est, & cum meis rebus gestis coniunctior) tantumne te fefellit? &c.

Communicatio est, cum auditores, aut etiam ipsos aduersarios consulimus. Vt Nunc ego iudices iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis.

Prosopopæia est, personarum ficta inductio. vt, Patria tecum Catilina sic agit & quodammodo tacita loquitur. Nullum iam tot annos facinus extitit nisi per te, nullum flagitium sine te, tibi vni multorum ciuium necesse, tibi vexatio, direptioque sociorum impunita fuit ac libera. Figura est grauis, plurimum ad motum conducit, sed magnum requirit iudicium, vt pro conditione fictæ per-

sonæ apta quoque oratio instituatur.

Apostrophe est auersus ab institutæ orationis cursu sermo, ad aliquas certas personas, Auditorum v. g. aut aduersariorum. &c. ita Cicero in defensione, Roscy Amerini ad Erutium accusatorem conuertit orationem. ibi; Hæc tu Eruti, tot & tanta si naclus fuisses in reo, quam diu diceres?

Hypotyposis seu descriptio est, quando res siue præterita, siue præsens, siue futura, ita verbis exprimitur, vt cerni potius quam audiri videatur. Exemplum eius habet Orichonius oratione de bello aduersus Turcas. vbi eos ita describit. Vultum eorum recordamini, quàm ferus sit & barbarus, quam minarum plenus, more pecudum caput consum, atque linteis inuolutum, minax semper frons, furiosa facies, truces oculi, detonsa barba, labrum ferali conuestitum
pilo

pilo, inhumanum os, furore, libidine, & amentia plenum. ad hæc mollis & ad talos demissa vestis, totum tegens corpus ne qua forte pars in in ijs appareat homine digna.

Ad hanc figuram reuocari potest *Ethopæia*. nam si est aliqua diuersitas, illa potissimū est, quod Hypotyposis quascunque res exprimat, *Ethopæia* verò tantum mores, aut vitam alicuius effingat Exemplum eius est. pro Cluentio ibi Atque hæc iudices facile credetis quæ verè dicuntur à nobis, si cum animis vestris recordari Cai Staleni vitam & naturam volueritis: nam perinde vt opinio est de cuiusque moribus, ita quod ab eo factum & non factum sit existimari potest: cum esset, egens, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus, & cum domi suæ miserrimis in locis, & inanissimis, tantum nummorum positum vi-

deret, ad omnem malitiam, & fraudem
 versare mentem suam, hæc secum co-
 gitans cæpit. Demnè iudicibus? mihi
 igitur ipsi præter periculum & infami-
 am quid quæretur? Nihil excogitem
 quamobrem Oppianicum damnari ne-
 cesse sit, quid tandem (nihil enim est,
 quod fieri non possit) si quis eum forte
 casus ex periculo eripuerit, nonne red-
 dendum est? præcipitantem igitur im-
 pellamus inquit, & perditum proster-
 namus &c.

Aposiopesis, quæ & Eclipsis Græcè, La-
 tine præcisio dicitur, est, quando ser-
 mo qui vltèrius trahi potuit, in media
 quasi sui parte, ob affectum interrup-
 pitur. vt Errauit, lapsus est, non puta-
 uit, si vnquam posthac, ad parentem
 sic agi solet. Item apud Virgilium.
Quos ego: Sed motos præstat componere fluctus.
 Et in sacris Et anima mea turbata est
 valde,

valde , sed tu Domine vsquequo?

Sustentatio est, quando diu auditorum animi suspenduntur, & tandem aliquid inexpectatum affertur. vt Cic. in Verrem. Quid deinde, quid censetis? furtum fortassis aut prædam aliquam. Et sic postquam animos audientiũ tenuisset subiecit quod multo esset improbius.

Præteritio quæ etiam prætermissio & reticentia dicitur; est, cum dicit orator se præterire, aut non scire, aut nolle dicere, quod tunc maxime dicit. Cic. Prætereo ea quæ prætereunda non sunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sordem posse referri.

Licentia est, cum apud eos quos aut reuereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid jure suo dicit, quod eos minimè offendat. Cic. Vos patres Con-

scripti (graue dictu est , sed tamen' dicendum) vos inquam Seruium Sulpitium vita priuastis.

Concessio est cum etiam iniquum aliquid fiducia causa concedimus. Fit autem & sine , & cum Ironia. Exemplum sine Ironia apud Cic. pro Rosc Amer. ibi: Esto causam proferre non potes, tamen si statim vicisse debeo , tamen de meo iure decedam , & tibi quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia ; non quæro abs te quare patrem Sex Roscius occiderit ; quæro quomodo occiderit ? Exemplum cum Ironia est apud Virgilium, vbi Dido cōcedit Æneæ discessum.

- - - *Neq, te teneo, neq, dicta refello.*

I sequere Italiã, pete regna per Undas.

Concessioni affinis est *permissio* , fitque quando fiducia causę, ostendit se orator suum negotiũ tradere iudicibus. vt Sed

ego

ego iam iudices, sumum ac legitimum
meæ causæ ius, omitto, vobis quod æ-
quissimum videtur, vt constituatis per-
mitto.

Parenthesis, quæ interpositio, & in-
terclusio à Quintiliano dicitur est,
quando in medium institutæ oratio-
nis, brevis aliquis, isq; aliquomo-
do diuersus inseritur sensus. vt. Hæc
ille reputans, & dies & noctes cogitans,
non modo tibi nō succenset (esset enim
non solum ingratus, sed etiam amens)
verum omnem tranquillitatem & quie-
tem senectutis, acceptam refert clemen-
tiæ tuæ.

Deprecatio, siue obsecratio, siue ob-
testatio, dicitur quando in oratione
preces adhibentur. vt Parce precor, &
per ea quæ tibi dulcissima sunt in vita,
miserere nostri, noli extinguere, extin-
ctos.

Optatio est quæ præfert notam voti alicuius. vt. Vtinam Cnei Pompei, cum Cæsare societatem, aut nunquam cois-
ses, aut nunquam diremisses: fuit alte-
rum grauitatis, alterum prudentiæ tuæ.

Epiphonema est rei explicatæ summa acclamatio. vt

*Tanta melis erat Romanam condere gen-
tem*

Exclamatio, est, quæ doloris, indi-
gnationis aut alicuius alius affectus cō-
ficit significationem. vt Proh Dij im-
mortales, tantam ne vnus hominis in-
credibilis, ac diuina virtus tam breui
tempore lucem afferre reip: potuit?

Distributio est, quando aliquid in plu-
res partes distribuitur. vt Quo me dolo-
re affici creditis, cum alios male sentire,
alios nihil omnino curare videam, alios
parum cōstanter in suscepta causa per-
manere, sententiam suam, non semper
vti-

utilitate reipub. sed cum spe, tum timore moderari.

*§. 2. DE FIGVRIS VERBORVM
quæ sunt per adiectionem.*

Repetitio est cum ab eodem verbo sæpius ducitur oratio vt, Acta est causa, sine vi, sine metu, sine periculo.

Conuersio est cum in idem verbum sæpius exit oratio, vt Quo tempore cōcordia de ciuitate sublata est, libertas sublata est, fides sublata est, amicitia sublata est, respub sublata est.

Complexio est, quæ repetitionem, & conuersionem complectitur. vt Quem Senatus damnarit, quem populus Roman⁹ damnarit, quē omnium existimatio damnarit, eū vos sententijs absoluetis?

Geminatio seu conduplicatio est, quando verbum aliquod in oratione geminatur. Aliquando autem inter gemina.

minationem aliqua verba interyiciuntur vt.

Multa super Priamo rogans, super Hectore multa.

Aliquando nulla: vt Filiam filiam inquam ærumnoso parenti Deciane redde. *Polyptoton* est cum vnum verbum sæpius in oratione variatur. Vt si quem infimo loco natum, nulla commendatione famæ defenderem, tamen ciuis ciuem à ciuibus, communis humanitatis iure, ac misericordia deprecarer. Huc etiam spectat *Transductio*, quam quidam diuersam à Polyptoto figuram statuunt. Eius exemplum est apud Cornificium istud. Eum tu hominem appellas, qui si fuisset homo nunquam tam crudeliter vitam hominis appetiuisset. Ponitur etiam in hac figura vnum verbum sæpius, in diuerso sensu. vt Veniam ad vos, si mihi dabitis veniam. verum in hoc posteriorio.

steriori sensu, est quædam leuitas grauitati Oratoriæ contraria.

Gradatio est quando oratio per repetita dicta, quasi, per gradus ascendit. vt Quid est aliud, non pacem facere, sed differre bellum, nec solum propagare bellum, sed concedere etiam victoriam. Potest etiam Gradatio fieri figura sententiarum, quando videlicet non tantum verbis, sed etiam rebus, assurgit, aut descendit oratio. vt cernere est in oratione pro P. Quinctio ibi: Miserum est exturbari fortunis omnibus, miserius est iniuria &c.

Sinonyma est, quando plura verba idem significantia ponuntur. vt Abijt, excessit, erupit, euasit.

Polysyndeton est quando, plures conjunctiones coaceruantur, vt Audentes Sorq; Deusq; iuuat.

S. 3. DE FIGVRIS VERBORVM,
quæ fiunt per detractiōem.

Synechdoche est, quando subtractum verbum ex cæteris sufficienter intelligitur. vt Cic. ad Brutum. Sermo nullus, scilicet nisi de te. subintelligitur. *Est.* Differt hæc Figura ab *Aposiopesi*, quòd in hac, vnum, & manifestum verbum desideretur: in *Aposiopesi* vero, aut incertum est quod taceatur, aut pluribus verbis explicandum.

Dissolutio est, cum multa sine coniunctionibus dicuntur. vt. Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ quæ vulgo existimantur. Labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo.

Adiunctio est, quando ad vnum verbū plures sententiæ referuntur. vt Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. *Di-*

Disiunctio est quando singulæ sententię singulis verbis clauduntur. vt vicit seueritate Catonem, Clementia, Cæsarem superauit.

S. 4. DE FIGVRIS QVÆ FI-
unt per vocum similitudinem

Paronomasia Græcè, Latinè annominatio est, cum paululum immutata verba, aut deflexa, in oratione ponuntur. Quod fit multis modis. *Adiectione* vt. Hic sibi posset temperare, nisi amori vellet obtemperare. *Detractione* vt Silonones tanquam leones vitasset. *Variatione* eiusdem vocis vt In syluis lepores, in verbis quære lepores. Deniq; *transpositione* literæ. vt Videte iudices vtrum homini nauo an vano credere malitis. Ad extremū *litera mutatione* vt Deligere oportet, quem velis diligere. Hæc figura rarò est vsurpanda, idque nonnisi
sen.

sententijs instructa. alioqui sola per se puerilem olet leuitatem.

Hemioptoton id est, similiter cadens, est, cum in oratione plures similes casus ponuntur Vt cuius adolescentia, ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperijs, non offensionibus belli, sed victorys, non stipendijs, sed triumphis est traducta.

Similiter desinens, est, similis aliquarum sententiarum finis. vt Itaq; non solum in eum non animaduertisti, sed omni metu liberauisti, hospitem agnouisti, regem reliquisti.

Compar Græcè Isocolon est, quando pari ferè numero syllabarum constant membra orationis. vt Viuunt cū inimicis, adsunt cum aduersarijs, habitant cum accusatoribus.

Commotatio est, quando duæ sententiæ inter se discrepantes, ex traiectione ita effe-

efferuntur, vt à priori posterior contraria priori proficiscatur. vt Non vt eadā viuo, sed vt viuam edo.

Atque hæc de figuris tam sententiarum, quàm verborum dicta, sunt. In quibus adhibendis hæc obseruanda sunt, vt quæque figura loco apto ponatur; quod ex obseruatione probatorum auctorum orator consequetur. Deinde vt figuræ crebro ac diligenter varientur, alioqui facile perpetua copia nauseam prouocabit. Tandem, vt illæ, quæ aliqua laborant leuitate, quam rarissimè, & cum debitis remedijs adhibeantur.

Quæstio IV.

DE RELIQUIS QUÆ AD Elocutionem requiruntur.

Quoniã ad elocutionem, nō tantum verborum, troporum, ac figurarum necess.

cessaria est cognitio, verum etiam collocationis ac numeri notitia. ideo de his etiam hic agendum est.

§. 1. DECOLLOCATIONE.

Collocatio illa est optima, quæ vinculam, bene coherentem, & æquabiliter fluentem facit orationem: ad quod negotiū ordo ac iunctura sunt necessaria. Ordo & in singulis verbis & in contextis obseruatur. In singulis cauendum est, ne decrescat oratio, & ne post fortius adyciatur aliquid infirmius, post parricidium v. g. petulantia; aut leuitas, post, sacrilegium. Naturæ item ordinis ratio habenda est, atque sic dies ac nox, ortus ac occasus, dicendus est potius quam inuerso modo. Deniq; si per compositionem licebit, optimum est, vt sensus verbo claudatur: sitamen id durius aut violentius erit, non erit necesse nimis

nimis religiose istud præceptum seruare, quod etiam summi oratores fecerunt frequentissimè.

Iunctura verò illa bona est, quâ verba præcedentia cum sequentibus primis ita iunguntur vt nec asperè concurrant, nec vastius diducantur. Asperè concurrunt consonantes asperiores. Vt Aesopus sapiens, stultus Xantus, infelix Xerxes. Hiulcam verò reddit orationem confluxus vocalium vt Adolescenti ingenuo odiosa otia esse debent. Itaque quantum fieri potest, hæc vitia vitanda sunt, sicut & illud, ne primæ syllabæ verborum sequentium sint similes vltimis syllabis vocum præcedentium. Vt Nullus vsus vsque eò processit.

§. 2. DE NUMERO ORATORIO.

Numerus Oratorius diuersus est à poetico

tico : in soluta enim oratione , sine discrimine potest poni siue Dactylus , siue Anapæstus , cum totidem sint in vtroq; syllabæ & tempora. In carmine verò nequit in locum Dactyli venire Anapæstus. Item versus , eodem semper ordine currit , & eosdem pedes exigit : ad quod soluta oratio non obligatur. Iam vero numerosa oratio censetur esse illa , quæ nec claudicat , nec quasi fluctuat , sed æqualiter , constanterque fluit : talis autem est , nō quæ tota constat è numeris , sed quæ saltem quā proxime ad numeros accedit , nec difficilis hac in parte oratori labor erit , si non defuerit exercitatio , & incisorum membrorum , ac periodorum notitia.

Incisum ergo sens⁹ est , non expleto numerero cōclusus. vt *Domus tibi deerat ? at habebas : pecunia superabat ? at egebas : vbi incisa sunt quatuor.* Fiunt & in singulis

lis verbis incisa. Vt *Acrimonia, Voce, Gal-*
en, aduersarios perterriti.

Membrum est sensus numeris absolu-
tus, sed à toto corpore abruptus, & per
se nihil efficiens. Vt *Nihil in Vita vidit*
calamitatis A Cluentius, nullū periculū mor-
tie adijt, nihil mali timuit, quod non totum à
matre esset conflatum & perfectum. Nihil in
Vita vidit calamitatis A Cluentius; est per-
fectum, sed ab alijs membris separatum
vim non habet; sicut & aliud illud
membrum. *Nullum periculum mortis adijt,*
cum vero omnia hæc membra, in vnum
quasi orationis corpus coniunguntur,
habent perfectam totius sententiæ de-
monstrationem.

Periodus, quæ etiam ambitus, circui-
tus, continuatio, comprehensio, aut
circumscriptio dicitur, est cum ab ini-
tio vsque in finem quasi in orbem inclu-
sa fertur oratio, donec consistat in sin-
gulis, perfectis, absolutisque sententijs.

114 INSTITVT: RHET.

vt Cum in omnibus causis granioribus C. Cæsar initio dicendi commoueri soleam Vehementius, quàm videretur, Vel vsus, Vel aras me postulare: tum in hac causa, ita me multa perturbant, Et quantum mea fides study mihi afferat ad salutem regis Desotari defendendam, tantum facultatis timor detrahæ.

Docent autem hic Rhetores, vt elegantes ac numerosæ sint periodi, incertis earum partibus certos pedes adhiberi oportere. Secundum quos, pro initio periodorum laudatur Dactylus pæon prior Anapæstus & Creticus. Dochimus verò pro quouis loco valet si semel ponatur.

In medio ambitu liberiores sunt, modo non sint pigri, aut longi. Itaq; etiam hic Pæon primus Dochimus ac Creticus ponitur, & præter hos Bacchius ac Spondæus, maxime si grauius oratio debet procedere, si verò celerius curret, Trochæus & Iambus aptior erit, si de-

ni

nique moderatiùs, ij pedes commodissimè adhibentur, qui ex breuibus longisque syllabis conficiuntur. Celerior incontentionibus, grauior in rerum expositionibus oratio requiritur.

Finis periodi Choreum Spondeum, Pæonem secundum, Creticum, & Dochimum recipit. Attendendum autem est, ne periodi versuum clausulis terminentur, & ne verba aperte trayciantur, quo melius aut cadat, aut fluat oratio; itemque ne numeri causa, verba superuacanea ingerantur: denique ne minutis numeris concludatur, infringaturq; oratio.

Porro periodus has virtutes habere debet, vt sufficienter sensum contineat, vt clara sit, & non nimis magna. Quod ad magnitudinem attinet, optima censetur, quæ quatuor membris constat, & nec breuior fermè, nec longior est, quam

quam quatuor versus hexametri. Constant etiam sæpe periodi tribus membris, imo & duobus. Obseruandum autem est hic. In genere Demonstratiuo, ambitum aut circumscriptionem liberrime adhiberi, in Iudiciali verò, verecundius: deinde, optimè ad perorationes, & proæmia maiorum causarum vsurpari. Incisim verò ac membratim tractata oratio, in iustis causis valet plurimum, maximè vbi necesse est arguere, aut refellere aduersarium.

Quæstio V.

DE MEMORIA.

Videri potuit memoriam non esse singularem eloquentiæ partem. propter eandem rationem, propter quam nec iudiciũ inter eiusdem eloquentiæ partes numeratur. nimirum quod in alijs partibus æquè ac iudicium includatur.

Ve.

Verum cum memoria, sit alia naturalis, & alia artificiosa, certum est, quod posterior, sit peculiaris eloquentiæ pars, licet prior, scilicet naturalis, in alijs paribus inueniatur.

Multi hic dicendi Magistri, plurima artificialis memoriæ tradunt præcepta: locos quosdam signare, imagines constituere, & phantasmata ac idola quædam fingere præcipiunt. Sed hæc aut minus necessaria sunt, aut sponte sine ullis regulis à phantasia cuiusq; præstari possunt. Vnicum, & illud præstantissimum memoriæ artificium est, constans ac diligens ipsius exercitatio, quæ est, sæpe, memoriter atque multa discere.

Quæstio VI.

DE PRONVNCIATIONE.

Pronunciatio plurimum oratori est necessaria, vnde primas illi Græcus orator tribuit. Continet in se vocem & gestum. Vocis tam sunt variæ mutationes, quàm & affectuum, qui non mediocriter voce excitantur. Itaque prudens orator pro desiderio affectus in auditoribus excitandi, variè vocis sonum inflectet. Pro iracundia acutè & incitatè, pro tristitia ac miseratione, interruptè atque flebiliter, pro metu, demisse & hæsitanter. In pugnando, vocem vehementem, contentamque; in delectatione effusam, lenem, teneram, hilarem, ac denique remissam adhibebit. Vide Nicolaum Causinum, qui hac de re satis fusè in suis Paralellis.

Voci

Voci gestus debet esse accomodatus. Atq; ita status erit erectus, rarus & brevis incessus, nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum. In trunci constitutione, laterum flexione, brachiorum proiectione, & alijs similibus, modestiæ leges sunt custodiendæ. Fugienda autem est vultus nimia ac affectata mutatio: oculi verò qui sunt indices animi, iam intenti, iam remissi, iam hilares, iam mæsti, prout res atq; affectus expostulat, esse debent.

Atque hæc omnia cedant in DEI omnipotentis gloriam, eiusq; Magnæ Matris, bonorem.

ERRATA.

In Epistola Dedicat. facie secunda, versu
tertio omissum est verbum, *Tua*.

In eadem facie vers. 18. vulgarij. pro *Vulgaris*.

In præfat. ad lectorem. facie 1. vers. 11. totus
pro *totius*.

Fol. 5. ver. ult. Rhetorica, pro *Rhetorica*.

Fol. 7. v. 9. superflue additum. *ac instis*.

Ibid. ver. 17. Philolophica, pro *Philosophia*.

Fol. 12. ver. 3. foria. pro *fortia*.

Ibid. ver. 14. præteres. pro *præterea*.

Fol. 17. ver. 6. gentia. pro *exigentia*.

Fol. 18. ver. 6. intrinse ea. pro *intrinseca*.

Ibid. ver. ult. effectibus. pro *effectibus*.

Fol. 21. ver. 8. orationibus. pro *oratoribus*.

Fol. 22. ver. 13. reliquæ. pro *reliqua*.

Fol. 23. v. 18. Appodasin. pro *appodosia*.

Fol. 25. v. 7. Catelinam. pro *Catilinam*.

Ibid. ver. ult. contradictora. pro *contradictoria*.

Fol. 27. ver. 4. desident. pro *disident*.

Ibid. v. 7. conararijs. pro *contrarijs*.

Fol. 30. ver. 9. caasarum. pro *causarum*.

Fol. 31. ver. 12. haurispicium. pro *Haurispicum*.

Ibid. ver. ult. Eurypitum. pro *Eurypilum*.

Fol. 37. ver. 7. genere. pro *congerie*.

Ibid. ver. 15. consequentlum pro *consequentium*.

Ibid. ver. 19. colonia. pro *colonia*.

Fol. 38. ver. 7. inuiderent. pro *inuiserent*.

Fol. 39. ver. 5. amplificatonis, pro *amplificatio-*

nis.

Ibid.

Ibid. ver. 13. vehementius. pro *vehementius*.

Fol. 40. ver. 4. accepta. pro *excepta*.

Fol. 41. ver. 2. lautione. pro *laudatione*.

Ibid. ver. 12. quod. pro *quid*.

Fol. 42. ver. 4. idco. pro *ideo*.

Ibid. ver. 10. forsim pro *seorsim*.

Fol. 45. ver. 1. integre. pro *integreque*.

Fol. 48. ver. 8. se. pro *se*.

Ibid. ver. 10. indignitate. pro *indignitate*.

Ibid. ver. 15. verecuudus. pro *verecundus*.

Fol. 52. ver. 13. parentum. pro *parente*.

Ibid. ver. 15. sic. pro *si*.

Fol. 53. v. 8. haeat. pro *habeat*.

Fol. 63. ver. vlt. patræ. pro *patria*.

Si quod præterea vitium irrepsit, facile per
se corriget benignus Lector.

